

1812 M. KARINIAI EPIZODAI KAUNE. II dalis. PRANCŪZIJOS–RUSIJOS KARO PASKUTINĖS ARIERGARDŲ KAUTYNĖS KAUNE 1812 M. GRUODĮ

Arvydas POCIŪNAS
Vytauto Didžiojo karo muziejus

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2025.40.3>

Anotacija. 2023 metais „Karo archyve“ buvo išspausdinta straipsnio „1812 m. kariniai epizodai Kaune“ I dalis „Istorinis Napoleono kariuomenės persikėlimas per Nemuną ir Nerį ties Kaunu birželio 24–25 d.“, kurioje aprašomas Prancūzijos Didžiosios armijos Vidurinės armijos persikėlimas tomis dienomis ties Kaunu¹.

Straipsnio „1812 m. kariniai epizodai Kaune“ II dalis skirta 1812 m. gruodžio 11, 12 ir 13 d. įvykiams, ypač paskutinėms 1812 m. Didžiosios armijos ariergardų kautynėms. Ši tema tikriausiai niekada nebus išsemta, nes kaskart į ją gilindamasis pradėti suvokti, kokie svarbūs Europai istoriniai ir kariniai įvykiai tuo metu vyko mažame Lietuvos mieste – Kaune ir kaip jie prisidėjo prie svarbių politinių ir karinių pokyčių, nes po jų vėl įsigalėjo feodalinė monarchija, o Lietuvos didesnėje dalyje – carinės Rusijos priespauda.

Pagrindiniai žodžiai: Kaunas, Nemunas, maršalas J. Miuratas, maršalas M. Nėjus, kariai, kazokai, prancūzai, rusai, Aleksotas, Lipė.

¹ Pociūnas, A. Istorinis Napoleono kariuomenės persikėlimas per Nemuną ir Nerį ties Kaunu birželio 24–25 d. *Karo archyvas*, 2023, t. 28, p. 42–72.

ĮVADAS

1812 m. birželio mėn. po puikiai organizuotos Prancūzijos kariuomenės perkėlos per Nemuną didesnė dalis karininkų ir kareivių tikėjosi sėkmingos karo su Rusija pabaigos. Miestas ir jo apylinkės kiek aprimo nuo milžiniško žmonių ir gyvulių kiekio keliamo triukšmo. Kauniečiams kažkur Rusijoje vykstantį karą priminė tik pražygiuojantys per miestą Didžiosios armijos korpusai, divizijos, įvairūs maršiniai batalionai (laikiniai iš naujokų ir atsilikusių karių sudaryti batalionai, skirti daliniams, dalyvavusiems kovos veiksmuose, papildyti, – aut. past.), naujai suformuoti pėsčiosios ir raitosios artilerijos parkai, artilerijos kuopos, gurguolių vežimų kolonos, varomos ištisos gyvulių bandos. Iš Prūsijos atplukdomi maisto produktai, ginklai, parakas, sviediniai, uniformos ir kitas turtas buvo iškraunamas ir vežamas į miestą įrengtus sandėlius, daugiausia bažnyčias ir vienuolynus. Kaunas tapo viena stambiausių aprūpinimo bazių, ją lenkė tik Vilniaus ir Minsko bazės. Dalis miesto gyventojų grįžo į savo paliktus namus ir tikėjosi, kad karas vyks kažkur labai toli.

Tačiau po keleto kovinių operacijų centrinėje Rusijoje, ypač prasidėjus dideliems šalčiams, Didžiąją armiją pradėjo persekioti nesėkmės, vedančios prie katastrofos, nes ji buvo priversta trauktis rusų ir savo pačios pajėgų nuniokotu keliu. Napoleonas I suprato, kad, vienaip ar kitaip, teks palikti besitraukiančią kariuomenę, nes žinios iš Prancūzijos vertė kuo greičiau apsispręsti. Tuo įtemptu Prancūzijai metu generolas Klaudijus Malė² bandė įvykdyti perversmą, o jo ilgu buvimu Rusijoje galėjo pasinaudoti Austrija ir Prūsija. 1812 m. gruodžio 5 d. 7 val. 30 min. vakaro Smurgainyse³, atvykus imperatoriui, įvyko trumpas maršalų pasitarimas. Jame Napoleonas I atskleidė priežastis, dėl kurių palieka Didžiąją armiją, ir nurodė atsitraukusiems kariams prie Nemuno įrengti žiemos stovyklą ir saugoti Kauną.

1812 m. Prancūzijos Didžiosios armijos atsitraukimą iš Rusijos plačiai aprašė jo dalyviai ir liudininkai, Europos, nors ir ne taip gausiai, taip pat Lietuvos istorikai. Tačiau dalyvių atsiminimuose ir istorikų darbuose pasigendama karo veiksmų, vykusių gruodžio mėnesį Kaune, išsamesnio pateikimo, o juk jame tuo metu taip pat vyko svarbūs istoriniai įvykiai.

² Prancūzijos brigados generolas Malė Klaudijus (*Malet Claude-François*, 1754–1812).

³ Лашук, А. Гвардия Наполеона. Москва. 2003, p. 330.

Nors tų, kurie aprašė šiuos įvykius ar surinko prisiminimus, yra nedaug, bet jie gana svarbūs – tai imperatoriaus gvardijos seržantas Burgonė⁴, imperatoriaus adjutantas div. gen. Armandas Kolenkuras⁵, Vestfalijos kariuomenės štabo karininkas Frydrichas Vilhelmas fon Losbergas⁶, imperatoriaus adjutantas brg. gen. Filipas Paulius de Segiuras⁷, kiti atsitraukimo dalyviai⁸. Užsiminė apie tai Rusijos gen. lt. Aleksandras Michailovskis Danilevskis⁹. Apie gruodžio įvykius Kaune rašė ir vėlesnė istorikų karta – Raimonas Šmitlenas¹⁰, Bronius Dundulis¹¹, Dariušas Navrotas¹², Virgilijus Pugačiauskas¹³. Pastarieji du autoriai palietė ariergardų kautynių pradžią, bet toliau nenagrinėjo jų eigos.

Šio straipsnio autorius jau yra palietęs šią temą (publikacija taip pat buvo apžvalginė). Tai paskatino jį pabandyti atkurti ariergardų kautynių eigą Kaune, nustatyti, kuriose vietose jos vyko (dabar čia miesto teritorija), pačiam apžiūrėti šias vietas ir, kiek įmanoma, įsitikinti, ar tai tikrai tos vietos, apie kurias rašė įvykių liudininkai. Straipsnyje bus nurodytos minimos vietos ir dabartiniai jų (pavyzdžiui, gatvių) pavadinimai. Stengtasi, kad būtų paminėta kuo daugiau įvykių, vardais ir pavardėmis įvardyta dalyvių, nurodžius to laikotarpio jų karinius laipsnius, titulus, nes daugelyje istorijos leidinių dominuoja informacija apie imperatorius, maršalus, generolus ir pateikti tik bendri karių skaičiai. Norėjosi šį straipsnį parašyti gyvai, kad skaitytojas sužinotų, apie ką mąstė kareiviai, puskarininkiai, žemesnio rango karininkai, tad gausiai naudoti liudininkų atsiminimai.

⁴ Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai. Vilnius, 2002.

⁵ Коленкур, А. Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991.

⁶ Лоссберг, Ф. В. Письма Вестфальского штаб-офицера. Москва. 2003.

⁷ Segur de Philippe-Paul. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais, t. II. Vilnius: Eugrimas, 2012.

⁸ Наполеон в России глазами иностранцев. Книга вторая, Отступление. Москва, 2004.

⁹ Михайловский-Данилевский, А. Отечественная война (1812–1815). С. Петербург, 1899.

¹⁰ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 23, Nr. 6, 1937, p. 684–697.

¹¹ Dundulis, B. Napoleon et la Lituanie en 1812. Paris, 1940.

¹² Nawrot, D. Litwa i Napoleon w 1812 roku. Katowice, 2008.

¹³ Pugačiauskas, V. 1812 metų Rusijos ir Prancūzijos karas. *Kauno istorijos metraštis*, Nr. 11, 2011, p. 240–261.

Žinoma, juose yra nukrypimų, nesutapimų, tačiau visą medžiagą sudėjus į tekstą, išėjo istorija, atskleidžianti, kokios painios buvo šios paskutinės ne vienoje Lietuvos vietoje vykusios kariuomenės ariergardų kautynės. Pagaliau pavyko bent iš dalies nustatyti, kurie kazokų pulkai jose dalyvavo (daugiausia vartojamas terminas „kazokai“, minimi keli (ar vienas) jų vadai – aut. past.). Šio istorinio įvykio analizė apima ne tik Kauną, bet ir visą Lietuvą, o kartu ir bendrą Europos valstybių istoriją.

KAUNO MIESTO ĮGULA IR JO PARENGIMAS GYNYBAI

1812 m. birželio mėn. po puikiai organizuoto Prancūzijos kariuomenės persikėlimo per Nemuną dauguma karininkų ir kareivių tikėjosi sėkmingos karo su Rusija pabaigos. Kaune ir jo apylinkėse kiek aprimo milžiniško žmonių kiekio keliamas triukšmas. Dalis miesto gyventojų grįžo į savo paliktus namus. Tuo metu Kaune buvo apie 600 pastatų, iš jų 60 – mūrinių, 7 vienuolynai, 7 bažnyčios. Mieste gyveno apie 5 tūkst. gyventojų. Napoleonas I skyrė daug dėmesio miestui, turinčiam didelę strateginę reikšmę, ypač siekdamas aprūpinti į rytus žygiuojančią kariuomenę ginklais, šaudmenimis ir maistu. Kaunas tapo viena stambiausių aprūpinimo bazių. Miesto komendantu buvo paskirtas brg. gen. Žanas Tareras (*Jean Tarayr'e*), paprefekčiu¹⁴ – Raudondvario žemių savininkas grafas Juozapas Zabiela. Įgulos pagrindą sudarė nuo III armijos korpuso atskirtas 129-asis pėstininkų pulkas. Imperatorius komendantui įsakė rekvizuoti vienuolynus ligoninėms, kuriose galėtų paguldyti 4 tūkst. sužeistų ir ligotų karių, įrengti. Bažnyčiose buvo įrengti įvairūs sandėliai, vienoje jų laikomi dezertyrai ir rusų belaisviai. Svarbią vietą užėmė miesto uostas, į kurį iš Tilžės laivais buvo gabenama viskas, ko reikia kariuomenei. 4-osios flotilės 50 jūrininkų ir 1 karininkas sudarė specialųjį personalą Kaune. Pučiant vėjui, laivai plaukdavo išskleistomis burėmis, jo nesant, kad nesutriktų judėjimas, laivams vilkti buvo suburtos vietos

¹⁴ Vilniaus, Gardino, Minsko ir Balstogės gubernijos buvo padalintos į apskritis („distrikтус“), administruojamas paprefekčių.

gyventojų komandos, kurias sudarė 100 žmonių¹⁵.

Baigus statyti stacionarius rąstinius tiltus per Nemuną ir Nerį, buvo įrengti prietilčių įtvirtinimai (*tête-du-pont*), kiekviename jų stovėjo po keturis artilerijos pabūklus. Darbams vadovavo div. gen. Žanas Babtistas Eblė¹⁶. O div. gen. Fransua Šaselupas-Laubatas¹⁷ buvo imperatoriaus įpareigotas organizuoti redutų ir kitų įtvirtinimų, pavyzdžiui, palisado (tvora iš nusmailintų 2–3 m aukščio ir 15–20 cm storio iki 1 m į žemę įkastų rąstų) statybos darbus¹⁸. Redutai buvo įrengiami Ažuolų kalne (Žaliakalnyje), Aleksote (dabartinių V. Čepinskio, S. Dariaus ir S. Girėno, Veiverių gatvių rajone)¹⁹, taip pat šalia miesto gynybinės sienos (ir dabartinio Muzikinio teatro). Įtvirtinimams prie įvažiavimo ant tilto per upę apginkluoti buvo skirta po du artilerijos pabūklus, redutams – po šešias patrankas ir dvi haubicas. Įtvirtinimų statybos darbus dirbo apie 2 tūkst. žmonių, iš jų – 600 kareivių.

Karui vykstant toliau nuo Lietuvos teritorijos, nereikėjo miestui ir stiprios įgulos. Įgulai priklausantis prancūzų 129-asis pėstininkų pulkas, pasipildęs 500 lietuvių rekrutų (iš Kauno apylinkių), išvyko į frontą, o mieste liko artileristų kuopa. Šiaip kauniečiai kasdien matė Didžiosios armijos dalinius, kuriems mieste buvo leista trumpam apsistoti ir kelias dienas pailsėti. Rugpjūčio pabaigoje per miestą pražygiavo maršalo Kloodo Viktoro²⁰ vadovaujamas IX armijos korpusas (apie 34 tūkst. karių, 2860 žirgų, 1240 arklių, 12 artilerijos pabūklų), o lapkričio pradžioje per jį į rytus patraukė XI armijos korpuso, kuriam vadovavo maršalas Šarlis Augero, paskutiniai daliniai²¹. Šio korpuso gretose buvo 34-osios pėsti-

¹⁵ Pociūnas, A. 1812 m. Prancūzijos kariuomenės katastrofa Kaune. *Kauno diena*, Nr. 4, 1998, sausio 7, p. 25; Pociūnas, A. Istorija apie Prancūzijos kariuomenės persikėlimą per Nemuną ties Kaunu. Priega per internetą: Kaunas.Kasvyksta.lt/2012/06/10/kultura/istorija-apie-prancuzijos-kariuomenes-perskelima-per-nemuna-ties-kaunu/

¹⁶ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Žanas Babtistas Eblė (*Eblé, Jean-Baptiste*, 1758–1812).

¹⁷ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Fransua Šaselupas-Laubatas (*Chasese-luop-Laubat, François Charles Louis*, 1754–1833).

¹⁸ Pugačiauskas, V. Prancūzmetis Kaune. *Kauno istorijos metraštis*, 2011, p. 224.

¹⁹ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 32, Nr. 6, p. 694.

²⁰ Prancūzijos kariuomenės maršalas Kloadas Viktoras Perinas (*Victor, Claude-Victor Perrin*, 1764–1841).

²¹ Prancūzijos kariuomenės maršalas Šarlis Pjeras Augero (*Augereau, Chales-Pierre*, 1757–1816).

ninkų divizija²² (vadas div. gen. D. Morandas) ir kai kurie 33-iosios pėstininkų divizijos daliniai. Žygiuojant per Kauną buvo paliktas 34-osios pėstininkų divizijos 1-osios brigados Reino konfederacijos 5-asis pėstininkų pulkas, turintis pakeisti ten dislokuotą 129-ąją pėstininkų pulką ir sudaryti naują miesto įgulą. Pulką, kuriam vadovavo plk. Hopė Georgas, sudarė du batalionai²³. Tuo metu pulko 1-ąją batalioną sudarė 1-oji Anhalto-Bernburgo kuopa – 240 karių, 2-oji ir 3-ioji Anhalto-Dessau kuopos – 350 karių, 4-oji Anhalto-Kiotheno kuopa – 210 karių, 2-ąją batalioną – trys Lipės-Detmoldo kuopos ir viena Šauburgo-Lipės²⁴ (*Lippe* – Vokietijos kunigaikštystė Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje, toliau – Lipė) kuopa. Pulkas tikriausiai pasipildė tokiu skaičiumi karių, kai buvo Vokietijos žemėse, tačiau žygiuodamas į rytus link Lietuvos prarado daug vyrų, todėl abiejų batalionų karių skaičius sumažėjo. Iš pradžių atvyko 1-asis batalionas, o 2-asis Kauną pasiekė gruodžio 5 d., turėdamas apie 300 karių²⁵. Kaip jis išsidėstė, labai sunku nustatyti, bet žinoma, kad kai kurios 2-ojo bataliono kuopos buvo dislokuotos taip: viena kuopa, vadovaujama kpt. Falkmano, – Aleksoto redute, kita kuopa, vadovaujama kpt. Barckhauseno, – redute prie Vilniaus vartų ir toliau palei miesto gynybinę sieną link Totorių vartų (netoli dabartinėje Laisvės alėjoje buvusių Kauno centrinių pašto rūmų), kiti – mieste ir Vilijampolėje.

Gruodžio pirmosiomis dienomis daug prisnigo, labai greitai pradėjo šalti (laikėsi -20 – -30° C ir žemesnė temperatūra). O minėto pulko 1-asis batalionas, tapęs pavaldus 34-ajai pėstininkų divizijai, nužygiavo į Vilnių. Kaune esanti įgula gyventojams priminė, kad kažkur toli vyksta karas, ir netikėjo, kad mieste Prancūzijos kariuomenė ir imperatorius vėl pasirodys. Po sunkių žygių baisiais Rusijos keliais, nuolat kentusi maisto ir gyvulių pašaro stygių, po nesuvokiamo rusų pasipriešinimo, siaubingų

²² Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Džozefas Morandas (*Morand, Joseph*, 1757–1813).

²³ Reino konfederacijos pulkininkas Hopė Georgas (*Hoppe, Georg*, 1783–1833).

²⁴ XVIII a. abu batalionai buvo suformuoti iš Vokietijos Lipės žemių karių. 1809 m. batalionai buvo sujungti į 5-ąją pėstininkų pulką. Batalionai turėjo kovinės patirties, dalyvavo Napoleono I 1809 m. karo su Austrija, 1810 m. karo su Ispanija veiksmuose. Teiginiai, kad pulkas suformuotas iš naujokų, neatitinka tikrovės. Pulko gretos buvo tik papildytos naujokais (aut. past.).

²⁵ Prieš pasirodant rusų daliniams Kauno įgulos pagrindą sudarė jau minėtas 5-asis pėstininkų pulkas. Tačiau 1-asis batalionas paliko Kauną ir nužygiavo į Vilnių (aut. past.).

šalčių, kurie užklupo nepasiruošusius Didžiosios armijos karius, po keleto varginančių mūšių ši galinga Prancūzijos karo mašina buvo priversta trauktis atgal į Vakarus. Imperatorius, matydamas savo nykstančią kariuomenę, ją nuolat persekiojančius kazokus, išanalizavęs iš Prancūzijos gautas neramias žinias, suprato viena – artėja neišvengiama jos katastrofa, todėl buvo priverstas palikti besitraukiančią kariuomenę, bet grįžęs į Paryžių ketino greitai formuoti naujas pajėgas, nes tik taip buvo galima išlaikyti imperijos autoritetą ir savo šlovę. Gruodžio 5 d. Napoleonas I paliko kariuomenę ir išvyko iš Smurgainių.

IMPERATORIUS NAPOLEONAS I IR JO MARŠALAI VĖL KAUNE. DIDŽIOSIOS ARMIJOS LIKUČIAI PASIEKĖ KAUNĄ

Napoleonas I gruodžio 6 d. ryte jau buvo Vilniuje, bet į miestą nevažiavo, trumpam apsistojo apdegusioje troboje, čia susitiko su Prancūzijos užsienio reikalų ministru H. Marė²⁶ ir aptarė svarbius klausimus. Po to paliko miestą ir išvyko Kauno keliu²⁷. Kartu su imperatoriumi vyko maršalai Ž. Diurokas ir F. Lefevras, div. gen. G. Mutonas, kpt. Stanislovas Duninas Vansovičius²⁸, mameliukas Raza Rustemas²⁹ ir trys imperatoriaus tarnai. Juos lydėjo nedidelis kavalerijos eskortas, sudarytas iš prancūzų, lenkų ir italų (neapoliečių) raitelių³⁰.

Šią kelionę imperatoriaus adjutantas ir bendražygis div. gen. A. Kolenkūras aprašė taip:

„Prieš dvi valandas iki aušros atvykome į Kauną. Čia mus pavojo oberceremonmeisteris ir grafas Lobo. Neatsimenu, kada aš iki tokio laipsnio kentėjau šaltį, kaip nuo Vilniaus iki Kauno. Termometras rodė 28 laipsnius šalčio pagal Celsijų. Nors imperatorius buvo apsisukęs vilnoniais šalikais

²⁶ Prancūzijos užsienio reikalų ministras Bernardas Marė (*Maret, Hugues-Bernard, 1763–1839*).

²⁷ Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812). Vilnius, 1981, p. 124.

²⁸ Varšuvos kunigaikštystės kapitonas Stanislovas Duninas Vansovičius (*Dunin Wąsowicz, Stanisław, 1785–1864*).

²⁹ Imperatoriaus asmens sargybinis Raza Rustemas (*Roustam, Raza, 1782–1845*).

³⁰ Делдерфилд, Р. Наполеон. Изгнание из Москвы. Москва, 2002, с. 80.

ir gerais kailiniais, apsiavęs kailiniais batais, be to, kojas dengė lokio kailio užklotas, vis tiek jis taip skundėsi šalčiu, kad turėjau jo kojas uždengti savo lokio kailio dalimi. Mūsų burnose užšaldavo alsavimas, panosėje, ant antakių, blakstienų susidarydavo ledukai. Ekipažo stogo medžiaga, ypač viršuje, kur susikaupdavo iškvėptas oras, pasidengė kietu šerkšnu. Kai mes atvykome į Kauną, imperatorius kaleno dantimis, galima buvo pagalvoti, kad jis persišaldė. Kurjeris jam įsakė pakurti krosnį užėjoje³¹, kurią laikė italas virėjas, atsikėlęs čia, kai puldama kariuomenė ėjo per Kauną. Mums patiektas valgis pasirodė įspūdingas, nes užėjoje buvo šilta. Gera duona, paukštiena, stalas, kėdės, staltiesė – nuo viso to mes atpratome. Traukimosi metu tik imperatoriaus stalas buvo gausus, tai yra ant jo visada buvo staltiesė, baltos duonos, Šamberteno vyno, gerų Provanso aliejų, jautienos arba avienos, ryžių, sojų, pupų arba lęšių (jo mėgstamiausių daržovių).“³²

Gruodžio 6 d. imperatorius paliko užėigą (tame pastate kiek vėliau po imperatoriaus išvykimo trumpam apsistojo Neapolio karalius, maršalas J. Miuratas), sėdo į karietą, kuri buvo pritvirtinta prie rogių, pervažiavo per Nemuno tiltą, paliko Rusijos imperiją ir įvažiavo į Varšuvos kuni-gaikštystės teritoriją. Tačiau netoli nuvažiavo, nes buvo priverstas sustoti, išlipti iš karios. Kelias į Marijampolę vedė per statų kalną (šalia dabar veikiančio Aleksoto funikulieriaus), kuris jau buvo apledėjęs ir padengtas storu sniego sluoksniu. Arkliai kas žingsnis klupo, krito, nors kariai jiems padėdavo atsikelti, bet ir vėl viskas kartojosi iš naujo. Imperatorius dar papėdėje buvo priverstas iš karios išlipti ir pakilti į kalną pėsčiomis, o palyda ir šalia esantys kariais padėjo ant jo užstumti karias. Po to imperatorius vėl sėdo į karietą ir pro Naugardiškes, Garliavą pasuko Marijampolės link. Žygiuodamas į Kauną, kelyje Garliava–Skriaudžiai, vienas Reino konfederacijos 5-ojo pėstininkų pulko batalionų sutiko pravažiuojantį Napoleoną I, jo ir palydos karias supo prancūzų kirasyrų ir lenkų

³¹ Grįždamas imperatorius apsistojo Echelio name (dab. Muitinės g. 14, jis ir dabar ten stovi). Tai buvo labai patogi vieta, nes Napoleono I apsauga vengė miestų centrų, sten-gėsi, iškilus pavojui, kuo greičiau pasitraukti iš miesto. Todėl mažai tikėtina, kad jis šia-me name būtų nakvojęs birželio dienomis, kai jo pajėgos žygiavo link Maskvos. Štabo karininkai savo atsiminimuose kaip tik mini imperatorių buvus Karmelitų vienuolyne. Čia buvo ir Vidurinės armijos štabas, čia jis jodinėjo po apylinkes, o grįžęs į štabą, rašė laiškus, diktavo įsakymus, priiminėjo svečius, svarbius interesus, pagaliau miegojo (aut. past.).

³² Коленкур, А. Мемуары. Смоленск, 1991, с. 276.

Atsitraukimas iš Rusijos. Dail. Adam, Viktor (*Driaault, E. L' Immortelle épopée du drapeau tricolore Napoléon - le - grand 1769–1821. T. 3. Paris, 1930, p. 49*)

ulonų eskortas.

Gruodžio 9 d. vėlai vakare iš Vilniaus į Kauną atvyko keletas karietų, lydimų 20 kirasyrų eskorto. Vienoje jų gulėjo sunkiai sužeistas (teigiama, kad jis patyrė 34 sužeidimus!) maršalas Š. Udino ir jo antroji žmona Mari Šarlotė de Kusi³³. Su jais kartu vyko maršalo sūnus iš pirmosios santuokos kapitonas Viktoras Udino³⁴. Maršalas Kaune apsistojo pas savo gerą draugą, karo intendantą Bodekūrą. Nors vienas sužeidimas buvo labai pavojingas (chirurgas niekaip negalėjo ištraukti įstrigusios kulkos, ji liko sužeistojo kūne visam gyvenimui), bet, kaip ir visi, maršalas buvo ištvermingas, dažnai kentęs alkį, šaltį, o labai šaltas klimatas keliaujant iš Vilniaus iki Kauno neleido išplisti kraujo užkrėtimui. Daug prisidėjo gera žmonos Mari priežiūra ir rūpinimasis vyro sveikata, dėl to jie netrukus paliko miestą ir sėkmingai išvyko³⁵.

³³ Antroji maršalo žmona Mari Šarlotė de Kusi (*Marie-Charlotte-Eugénie – Juline de Coucy, 1791–1868*).

³⁴ Prancūzijos kariuomenės kapitonas Viktoras Udino (*Oudinot, Nicolas Charles-Victor, 1791–1863*).

³⁵ Делдерфилд, Р. Наполеон. Изгнание из Москвы. М., 2002, с. 261–262.

Gruodžio 11 d. pasirodė pirmieji nuo Žiežmarių besitraukiantys Didžiosios armijos kariai. Jie bandė pereiti Nemuną ledu dar nepriėję Kauno ir taip sutrumpinti atsitraukimo kelią, bet sutrukdė tokios didelės sniego pusnys, kad buvo priversti grįžti, iš kur atėjo. Nemuno kairiajame krante, prie tilto per Nemuną ties Aleksotu, kirtosi trys svarbūs keliai, todėl, kad besitraukiantieji neklaidžiotų, kiekviena kryptimi buvo įrengtos rodyklės. Pirmoji kreipė į Tilžę (dabar Sovetską), antroji – per Vladivoslavą (dabar Kudirkos Naumiestis) link Širvintos (dabar Kutuzovas) į Pilkalnį (dabar Dobrovolskas) ir link Įsručio (Instenburgo, dabar Černiachovskas), trečioji – per Stalupėnus (dabar Nesterovas) link Įsručio³⁶. Tą dieną į Kauną atvyko Lenkijos V pėstininkų korpuso karininkai: inžinerijos kapitonas Klemensas Kolančkovskis³⁷, divizijos generolas Janas Dambrovskis³⁸, majoras Dezyderijus Chlapovskis³⁹, poručikas Leonas Urmovskis⁴⁰. Jie, trumpai pasitarę, nutarė eiti per užšalusį Nemuną, o ne per tiltą. Kaip tarė, taip padarė, perėjo upę ir patraukė į J. Godlevskio rūmus Aukštojoje Fredoje. Matyt, brg. gen. J. Dambrovskis pažinojo J. Godlevskį⁴¹, nes šeimininkas nuoširdžiai priėmė svečius, o kitą dieną jie paliko rūmus. Prie Kauno pasirodė ir pirmieji kazokų patruliai, kurie, persikėlę per Nemuną, puldinėjo paliegusius, sužeistus, nuo bado ir šalčio nusilpusius Didžiosios armijos karius, palikusius Aleksoto reduto įtvirtinimus irėjusius

³⁶ Лоссберг, Ф. Письма вестфальского штаб-офицера. Москва, 2003, с. 139.

³⁷ Didžiosios armijos V (lenkų) korpuso inžinierių vado adjutantas, kapitonas Klemensas Kolančkovskis (*Kolanczkowski, Klemens*, 1793–1873). Prasidėjus 1830–1831 metų sukilimui – Lenkijos inžinerinio korpuso vadas, generalinis kvartirmeisteris, generolas.

³⁸ Didžiosios armijos V (lenkų) korpuso 17-osios divizijos vadas, divizijos generolas Janas Dambrovskis (*Dąbrowski, Jan Henryk*, 1755–1818). Napoleono I lenkų legionų Ispanijoje formavimo organizatorius. Žuvus maršalui J. Poniatovskui, perėmė vadovavimą Varšuvos kunigaikštystės kariuomenei, Seimo narys.

³⁹ Prancūzijos imperatoriaus gvardijos 1-ojo švoležierių pulko eskadrono šefas majoras Dezyderijus Chlapovskis (*Chłapowski, Dezydery Adam*, 1790–1879). Prasidėjus 1830–1831 m. sukilimui, jo vadovaujami daliniai kovėsi su Rusijos kariuomene Lietuvoje. Brigados generolas.

⁴⁰ Didžiosios armijos V (lenkų) korpuso 17-osios divizijos vado adjutantas, poručikas Leonas Urmovskis (*Urmowski, Leon*, 1794–1814). Prasidėjus 1830–1831 metų sukilimui, vadovavo daliniams, dalyvavo kovos veiksmuose Lenkijos ir Lietuvos teritorijoje. Brigados generolas.

⁴¹ Garliavos rūmų savininkas, Varšuvos kunigaikštystės seimo narys Juozas Godlevskis (*Godlevski, Juzef*, 1773–1867).

link Marijampolės.

Gruodžio 12 d. anksti ryte į Kauną atvyko Neapolio karalius, maršalas J. Miuratas, kurį dar Vilniuje imperatorius paskyrė vyriausiuoju armijos vadu. Su juo pasirodė imperatoriaus gvardijos likę kariai, kurie jį lydėjo iki pat miesto. Atvykęs į Kauną, maršalas tikėjosi surinkti kariuomenės likučius, bet rado tik tuo

Grenadieriaus testamentas. Dail. Debucourt, Louis (Driault, E. *L'Immortelle épopée du drapeau tricolore Napoléon-le-grand 1769–1821*. T. 3. Paris, 1930, p. 55)

metu ten buvusius maršalus L. Davu, F. Lefebbrą, A. Mortjė, L. Bertjė ir gen. plk. E. Boharnė⁴² ir posėdyje su jais aptarė galimybes organizuoti Kauno gynybą, kad likusi kariuomenė sėkmingai pereitų Nemuną ir pasiektų Prūsiją, kur galėtų susisiekti su maršalo A. Makdonaldo⁴³ vadovaujamu X armijos korpusu. Tačiau tai pasiekti su pakrikusiais daliniais buvo jau neįmanoma. Neapolio karalius davė nurodymą Aleksoto redutą sustiprinti papildomais 9 artilerijos pabūklais.

Galbūt Kaune buvo įvykdyta viena pirmųjų maršalų išdavysčių. J. Miuratas labai bijojo prarasti Neapolio karaliaus sostą, tad nenuostabu, kad nesusilaikė ir Kaune vykstančiame posėdyje kalbėdamas garsiai smerkė Napoleoną I. Jis sakė, kad daugiau imperatoriui tarnauti negalima, nes jis pamišęs. J. Miuratas gailėjosi, kad atmetė anglų pasiūlymą. Jis teigė: *„Jeigu būčiau priėmęs šį pasiūlymą, būčiau didžiu karaliumi, kartu su Austrijos ir Prūsijos karaliais.“* Žinoma, jo kalbai niekas nepritarė, o maršalas L. Davu šturkščiau jį nutraukė: *„Jūs karalius Napoleono dėka, ši malonė aplaistyta prancūzų krauju! Jus akina juodas nedėkingumas.“*

⁴² Italijos vicekaralius, Prancūzijos kariuomenės generolas pulkininkas Eugenijus Boharnė (Beauharnais, Eugène-Rose, 1781–1824).

⁴³ Prancūzijos kariuomenės maršalas Aleksandras Žakas Makdonaldas (Macdonald, Étienne-Jacques-Joseph-Alexandre, 1765–1840).

Maršalas L. Miuratas nutilo⁴⁴. Tačiau šis nepaprastai drąsus aukšto rango kariškis, puikus didelių kavalerijos junginių atakų organizatorius nesugebėjo organizuoti miesto gynybos ne todėl, kad sutriko ar išsigando prieš – jis paprasčiausiai netikėjo, kad galima atkurti armiją, ir galvojo daugiau apie savo karalystės reikalus. Panašiai galvojo ir dauguma maršalų, tik vengė apie tai kalbėti. Miesto gynybą organizuoti maršalas J. Miuratas pavedė jau tapusiu legenda maršalui Mišeliui Nėjui, komendantu paskyrė div. gen. F. Žerarą, jam talkinti turėjo divizijos generolai Ž. Maršanas ir L. Luazonas. Posėdžiui pasibaigus maršalai, kaip ir J. Miuratas, paliko Kauną.

Anksti ryte, kai imperatoriaus nuniokota gvardija pro Vilniaus vartus įžengė į miestą, paskui ją vilkosi korpusų likučiai. Vestfalijos gen. mjr. Frydrichas fon Losbergas rašė, kad kariai vis ėjo ir ėjo, jau apie 14 valandą prie Vilniaus vartų susidarė milžiniška spūstis, o netrukus prasidėjo tokia grūstis, kad prie vartų stovėjusi sargyba iš Reino konfederacijos 5-ojo pėstininkų pulko buvo priversta panaudoti šautuvų buožes ir tik taip bandyti įvesti šiokią tokią tvarką⁴⁵. Atsivedęs nedidelį būrį karių, F. fon Losbergas paliko juos laukti, o pats nuėjo prie karininko, sargybos viršininko, kuris išdavė leidimą, ir praėjo pro vartus. Eidamas atkreipė dėmesį, kad dešiniajame Nemuno krante, kur buvo įsikūręs Kaunas, stovėjo 500–600 namų, tarp jų buvo ir gana gražių, taip pat ėjo keletas tiesių gatvių, žvilgsnį patraukė ganėtinai didelė turgaus aikštė. Jis pastebėjo, kad miestas prastai įtvirtintas⁴⁶.

Miesto gatvėse būriavosi visų korpusų likučiai, daugiausia tie, kurie galėjo eiti ar šiek tiek judėti, sutelkę paskutines jėgas, pasiekė Kauną. Dalis jų, suprasdami, kad negalės priešintis ir neturės jėgų eiti toliau, ėmė plėšti pilnutėlius gėrybių sandėlius. Prie sandėlių pasiimti maisto produktų pirmieji prisistatė gvardiečiai, jie ir sukėlė betvarkę, daug maisto buvo sunaikinta, ypač kariai veržėsi prie statinių su alkoholiu⁴⁷.

⁴⁴ Богрова, Е. Народная война и отступление французов. Москва, 1912, с. 148. Tačiau autoriui žinoma kita versija, pagal kurią maršalas L. Miuratas su išvardintais maršalais kalbėjosi ne Kaune, o jiems jau esant Prūsijoje (aut. past.).

⁴⁵ Лоссберг, Ф. Письма вестфальского штаб-офицера. Москва, 2003, с. 136. Hesen-Kaselio kunigaikštystės generolas leitenantas Frydrichas Vilhelmas fon Losbergas (*von Loßberg, Friedrich Wilhelm, 1776–1848*).

⁴⁶ Ten pat, p. 138.

⁴⁷ Ten pat, p. 137–138.

Iš Kionigsbergo (Karaliaučiaus) atvyko apie 400 karių, vedamų div. gen. Ž. Maršano⁴⁸. Tuo metu Kaune 4-ojo armijos korpuso štabo viršininkas viename namo kambaryje sutalpino praktiškai visą korpusą! Tarp karių buvo tik 8–10 štabo karininkų. Gen. mjr. F. Losbergas mieste sutiko portugalų divizijos generolą markizą Valecską su adjutantu ir tarnais. Generolai dar rado jėgų pasikalbėti. Portugalas atkreipė dėmesį, kad atsi-traukimo metu daugelio tautybių kariai, olandai, italai, vokiečiai, buvo labai draugiški, ko negalima pasakyti apie prancūzus, kurie, dalindamiesi maistu, jo duodavo tik saviems.

Po pietų į Kauną atvyko Lietuvos vyriausybės komisijos pirminin-kas generalgubernatorius gen. D. Hogendorpas⁴⁹. Savo rūmuose (da-bar restoranas „Medžiotojų užėiga“) jį priėmė Kauno paprefektis grafas J. Zabiela. Generolas atidavė meistrams taisyti karietą (šalia rūmų buvo laikinai įrengta kalvė), bet ją kartu su arkliu kažkas pavogė, o tai buvo didelis nuostolis. D. Hogendorpas susitiko su maršalu J. Miuratu ir pa-prašė jį atleisti nuo pareigų (praktiškai nuo Lietuvos administravimo), nes priešas užėmė kraštą. Maršalas sakė, kad ruošiamasi ginti miestą ir generolas jam reikalingas. Tačiau Neapolio karalius paliko Kauną, o šta-bą perkėlė į Skriaudžius, kartu su juo išvyko 4-ojo armijos korpuso va-das gen. plk. E. Boharnė. Generolui D. Hogendorpui nusišypsojo sėkmė. Tuo metu Kaune buvo Didžiosios armijos generolas intendantas Bruno Daru⁵⁰. Į jį generolas kreipėsi ir šis jam padėjo: buvo rastos rogės, kurio-mis buvęs Lietuvos generalgubernatorius galėjo išvykti iš Kauno.

Besitraukiančiųjų prie Vilniaus vartų vis daugėjo, tačiau tie, kurie ne-norėjo pro juos brautis, laikinai pasitenkino radę poilsio vietą šalia mies-to sienos. Pasirodė vienas furgonas, gabenantis kasą. Jis privažiavo tik iki Vilniaus vartų, be to, nežinia, dėl kokių priežasčių, jį paliko apsauga. Ša-lia buvę kanonieriai greitai tuo pasinaudojo: sudaužė kasą ir ją išgrabstė, o vienas kapitonas suspėjo pagriebti net kelis maišus aukso ir netrukus

⁴⁸ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Gabrielis Maršanas (*Marchand, Jean-Gabriel*, 1765–1851).

⁴⁹ Prancūzijos kariuomenės generolas Dirkas fon Hogendorpas (*Hogendorp, Dirk*, 1761–1822).

⁵⁰ Prancūzijos valstybės sekretorius, Didžiosios armijos generolas intendantas Bruno Daru (*Daru, Pierre-Antoine-Noël-Bruno*, 1761–1822).

Prancūzų grenadierius slepia vėliavą nuo priešų. Dail. Debucourtas, Louisas (*Driault, E. L'Immortelle épopée du drapeau tricolore Napoléon-le-grand 1769–1821. T. 3. Paris, 1930, p. 54*)

su jais dingo⁵¹.

Tie, kurie praėjo pro miesto vartus, elgėsi skirtingai: vieni ėjo link tilto per Nemuną, kiti pasiliko mieste. Plk. ltn. Eugenijus Labomas⁵² prie tilto per Nemuną stebėjo jaudinančią sceną. Atsirėmęs į tilto atramą, išskėtęs kojas sėdėjo senas grenadierius, pro jį ėjo minia kareivių, su pagarba žiūrinčių į jo uniformą, ordinus ir ypač į tris antsiuvus ant rankovės (kariuomenėje ištarnavo 20–25 metus). Šis nelaimėlis abejingu žvilgsniu, atrodo, laukė mirties ir neprašė pagalbos, nes tai buvo beprasmiška, bet kai atsitiktinai pro jį ėjo draugai, iš visų jėgų dar mėgino stotis, tačiau dėl išsekimo nepajėgė. Vienas jų bandė veteraną pakelti ir prilaikyti, bet šis jam pasakė:

⁵¹ Наполеон в России. Книга вторая. Москва, 2004, с. 437. Prancūzijos kariuomenės pulkininkas, artileristas Žanas Noelis (*Noël, Jean-Nicolas-Auguste, 1795–1853*)(kitų dalyvių atsiminimuose, pvz., prie Panerių minimas kaip majoras, 34-osios pėstininkų divizijos baterijos vadas. Kai rašė savo atsiminimus, jau buvo pulkininkas. Tai galima pasakyti apie daugelį rašiusiųjų atsiminimus (aut. past.).

⁵² Prancūzijos kariuomenės eskadrono šefas pulkininkas leitenantas Eugenijus Labomas (*Labaupe, Eugène, 1783–1849*).

„*Mano drauge, bergždžios tavo pastangos, padaryk vienintelę paslaugą, kurios tavęs prašau, kad priešas nesijuoktų iš mano pasižymėjimo ženklų, kuriuos gavau su jais kaudamasis. Nunešk mano kapitonui šį ordiną* (Prancūzijos Garbės legiono – aut. past.), *kurį man davė Austerlico* (1805 m.) *mūšio lauke. Jam taip pat perduok mano kardą* (tesaką, trumpą kareivio, puskarininkio kardą), *su kuriuo koviausi Frydlando* (dabar Pravdinskas) (1807 m.) *mūšyje*.“

Draugas pakluso ir, paėmęs kardą ir kryžių, atidavęs pagarbą, pasivijo gvardiją, kurią sudarė tik apie 300 karių. Karys, grįždamas į rikiuotę, parodė mirštančio kovos draugo kryžių ir kardą. Palikdami bičiulį, visi 300 karių, išlaikydami rikiuotę, kas suteikė jai orumo, atiduodami pagarbą, nužygiavo toliau⁵³.

Teigiama, kad tomis dienomis Kauno įgulą papildė iš Ispanijos atvykęs 4-asis Vyslos pėstininkų pulkas⁵⁴, kuriam vadovavo gen. Tado Kosciuškos sūnėnas plk. Sikstas Estko⁵⁵. Gruodžio 13 d. vieni Didžiosios armijos korpusų likučiai Kauno link ėjo, o kiti tik vilkosi. Nuo šalčio apduję, apiplyšę, išbadėję, tuo metu jie stengėsi kuo greičiau pasiekti miestą, bet nemažai jų, priartėję prie Vilniaus vartų, nebeturėjo jėgų pro juos brautis, todėl ėjo prie sienos ir ten ieškojo vietelės prisėsti, prigulti, kiek pailsėti, laukdami, kol sumenks eilė. Sveikesni brovėsi toliau į miestą, tarp jų – ir vienas žymiausių karo lauko chirurgų Dominykas Larejus⁵⁶. Jis mieste sutiko gerą bičiulį ir

⁵³ Наполеон в России. Книга вторая. Москва, 2004, с. 410. Pulkininkas leitenantas E. Labomas šį matytą įvykį ant Aleksoto tilto aprašė savo atsiminimuose, o prancūzų dailininkas Debucourtas Philibertas Louisas (1755–1832) pavaizdavo drobėje „Grenadieriaus testamentas“ momentą, kurį E. Labomas aprašė savo atsiminimuose, tik dailininkas neužrašė, kur tai įvyko. Gal nežinojo, kur Kauno miestas? Kaip pavaizduotas minėtas įvykis, galima pamatyti knygoje: Driault, E. L'immortelle épopée du drapeau tricolore, Napoléon-le-Grand. 1769–1821, Versailles, t. III, 1930, p. 55.

⁵⁴ Dubarry, D. Prancūzų karininko pašnekesiai su Lietuvos istorija. Klaipėda, 2011, p. 98. Tačiau tik Varšuvos kunigaikštystės legionas, kurį sudarė 1-ojo, 2-ojo ir 3-iojo Vyslos pėstininkų pulkai, tikrai dalyvavo 1812 m. žygyje į Rusiją, o pulkų likučiai pasiekė Kauną ir tikriausiai įsitraukė į miesto gynybą, bet 4-asis Vyslos pėstininkų pulkas, kuriam vadovavo plk. Sikstas d. Estko, tuo metu buvo Varšuvoje, todėl su kitais pulkais negalėjo būti Kaune (aut. past.).

⁵⁵ Varšuvos kunigaikštystės pulkininkas Sikstas d. Estko (*Sixte d Estko*, 1776–1813).

⁵⁶ Prancūzijos kariuomenės Didžiosios armijos vyriausiasis chirurgas (vienas žymiausių karo lauko chirurgų) Dominykas Žanas Larejus (*Larrey, Dominique-Jean*, 1766–1842).

žinomą karo gydytoją Ribą, kuris taip pat atėjo nuo Maskvos, tik buvo labai nukentėjęs nuo šalčio. D. Larejus net būdamas Kaune neapleido savo pareigų ir aplankė perpildytas Kauno ligonines. Pats atrinko tuos, kurie gali judėti, ir tiesiog vertė juos kuo greičiau vykti į Prūsiją, jeigu nenori patekti į nelaisvę. Tiems, kurie negalėjo paeiti ir kuriems reikėjo rimto gydymo, prižiūrėti stengėsi surinkti reikiamą kiekį medicinos personalo. Atkreipė dėmesį į mirusiuosius: „*Pastebėjau, kad mirtis labiau pagailėjo pietų pusės sangvinikų – temperamentingų, linksmų žmonių, negu šiauriečių – flegmatikų, ramių, santūrių, tokių kaip olandai, prūsai ir vokiečiai, karių.*“⁵⁷ Šis karių labai gerbiamas gydytojas ilgai neužsibuvo – gruodžio 14 d. auštant paliko miestą. Bet jo dar laukė nemažai rimtų išbandymų. Jis šiaip taip prasibrovė pro vežimus ir karietas, kuriomis buvo užgriozdintas tiltas, pagaliau po didelių vargų, slidinėdamas keliu, vedančiu iš Kauno į Aleksotą, užkopė ant kalno ir tik tada galėjo jau ramiau judėti Prūsijos link.

Tuo metu Kaunas buvo tapęs dideliu sandėliu. Daugelio pro Vilniaus vartus praėjusių dalinių priekyje atsidūrė gvardiečiai. Sušalę jie pirmieji puolė prie maisto sandėlių ir taip prisidėjo prie dar didesnės betvarės, laužė statines su miltais, romu, degtine ir čia pat gėrė. Iš sudaužytų statinių išsilaistęs romas (aikštėje aplink Rotušę) pavertė purvą lipnia mase. Dalis karių, ilgai negėrusių, išsekę niekur toliau nėjo, apie 50 jų taip ir liko gulėti prie degančių laužų. Badeno korpuso feldfelis Josefas Šteinmiuleris (*Steinmuller*) su seržantu Šeiermanu priėjo prie didelės romo statinės. Josefas, norėdamas iš pustuštės statinės jo pasisemti, neįšaikė pusiausvyros ir pavojingai persisvėrė. Laimė, draugas suspėjo jį pagriebti už rankos ir ištraukti⁵⁸.

O girtų vis daugėjo: vieni, prisipylę alkoholio, rinkosi prie laužų, kiti nešėsi jo į namus ir viduje užsidedę laužus gerdavo tol, kol užmigdavo. Nuo laužų užsidedę kai kurie pastatai ir mieste sparčiai ėmė plisti gaisrai. Nuo sudegusių žmonių sklido stiprus dvokas, niekas taip nedvokė, kaip pūvančios nušalusios žmogaus kūno dalys, ypač namuose. Dauguma pastatų buvo išplėšti, gatvėse mėtėsi išlaužtos durys, sulaužyti, pusiau apdegę baldai. Taip tuo metu atrodė Kaunas.

Buvo giedra, bet labai šalta, -20–22° C. Tie, kurie kiek pailsėjo, slinko link tilto per Nemuną, nors daugelio išvaizda priminė maskaradą, pavyz-

⁵⁷ Наполеон в России. Книга вторая, с. 442.

⁵⁸ Ten pat, p. 433.

džiui, vienas kavalerijos generolas jojo ant arkliuko, paimto iš valstiečio. Raitelio kojos buvo apvyniotos skudurais, o jis pats – užsitraukęs kailinius iki pat ausų, greta tokio pat mažo arkliuko jojo kirasyrų karininkas, kurio kojos siekė žemę, apsivilkęs raudono atlaso paltu su kailiu, o šalia – valdininkas, vilkintis mundurą, bet mūvintis moterišką kepurę ir avintis geltonus batus. Daugelis kavaleristų buvo be žirgų, su pusiau apdegusiais kailiniais, viena koja apauta auliniu, kita – paprastu batu. Vieni – vilkintys moteriškais paltais, kiti – apsivynioję šilkais, dar kiti – žydrais, žaliais, raudonais ir kitų spalvų kašmyro audiniais. Pėstininkai, kaip vaiduokliai, su kailinėmis kepurėmis, apsigaubę avių kailiais, atimtais iš vietos valstiečių, be ginklų, tik su pagaliu rankoje stengėsi pasiekti tiltą. Ne ką geriau atrodė ir karininkai, apsigaubę neseniai nežinia kokių žvėrių nudirtomis odomis, nešini koku nors krepšiu, taip pat judėjo tilto link. Pagaliau jį pasiekę, turėjo laukti, kol galės pereiti, nes juo slinko ilga žmonių ir arklių kolona. Majoras Ž. Noelis rašė: „*Spigino toks šaltis, kad, sėdėdamas ant žirgo, ilgai negalėjau joti. Vis pataisydavau pavadi, kol pagaliau nušalau pirštų galus ir prisilietęs prie metalinės sagtelės nuplėšiau nuo jų odą. Be žileto (liemenės) ir vilnonio vatinuko (šimtasuolės) buvau apsivilkęs mundurą, rūbą iš avies kailio (kailis į kūno pusę), milingą, bet man vis tiek buvo šalta.*“⁵⁹

Imperatoriaus gvardijos seržantas A. Burgonė aprašė, ką matė ir išgyveno Kaune:

„*Ir vėl žygiavome, bet iš lėto. Gatvėse gulėjo daug negyvų žmonių, mirusių naktį nuo degtinės ir šalčio. Daugiausia jų buvo miesto centre, bet tenai nuėjęs nebuvau. Tuo tarpu artėjome prie tos vietos, iš kur buvo galima pasiekti tiltą per Nemuną; eiti buvo lengviau; po kelių minučių jau buvome prie upės. Ten pamatėme tūkstančius anksčiau už mus atvykusių vyrų. Kadangi tiltas buvo siauras, daugelis jų leidosi prie neužšalusios upės; pereiti ją buvo labai sunku, nes ledas buvo nelygus, po atlydžio paspaudus šalčiui ledo lytys buvo sustojusios, susigrūdusios. Tie, kurie rizikuodami gyvybe ir sveikata pasiekė kitą krantą greičiau už kitus, manė, kad jau išsigelbėjo! Paskui pamatysime, kaip mes tuomet klydome!*“⁶⁰

Seržantas buvo teisus – per upę tiltu tomis dienomis perėjo 36 tūkst.

⁵⁹ Ten pat, p. 435.

⁶⁰ Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai, p. 293. Prancūzijos imperatoriaus gvardijos seržantas, vėliau – subleitenantas (*Sous-Lieutenant*) Adrianas Burgonė (*Bourgo-gne, Adrien Jean-Baptiste François*, 1785–1867).

karių⁶¹.

Tačiau norint pereiti tiltą, reikėjo turėti jėgų, nes jis ir prietiltis buvo užgriozdinti karietomis ir vežimais, kurie trukdė praeiti. Be to, susibūrusi tarptautinė plėšikų gauja iš įvairiausių tautų karių veikė tilto viduryje. Girti ir ginkluoti, jie plėšė besitraukiančius savo bendražygius ir, jeigu pastarieji bent kiek pasipriešindavo, juos sumušdavo, sužeisdavo arba nušaudavo. Apie plėšikų veiklą ant tilto užsiminė gen. lttn. V. Losbergas. Plėšikai smarkiai sumušė generolo tarną, atėmė žirgą ir krepšį, kuriame buvo bataliono „štandartė“ (vėliava). Žinoma, generolas nei žirgo, nei „štandartės“ neatgavo⁶². Tačiau net perėjus tiltą vargai nesibaigė. Išvežti iš miesto pabūklai, karios, šaudmenų vežimai stovėjo palikti priešais Aleksoto kalną (šalia dabartinio Aleksoto funikulieriaus), į kurį kilo kelias, padengtas blizgančio ledo pluta ir sniegu, o į jį bandantys pakilti žmonės, arkliai su vežimais čiuožė žemyn. Tokių buvo labai daug, nors nemažai jų atsisakė lipti į kalną ir, pasukę į dešinę, traukė palei užšalusio Nemuno pakrantės vingiuojantį kelią link Tilžės. Visi, kurie sugebėjo užlipti ant kalno, tarp jų – ir pats imperatorius, beveik visi žygyje dalyvavę maršalai, generolai stengėsi bent kiek pastovėti, atsikvėpti, paskutinį kartą žvilgtelėti į apačioje boluojantį miestą. Didžiosios armijos intendantas gen. mjr. M. Diuma⁶³ su žentu Kombu ir adjutantu Pusė (*Poucet*) taip pat šiaip taip užlipo ant kalno, o čia jau stovėjo Neapolio karalius, maršalas J. Miuratas ir Didžiosios armijos štabo viršininkas maršalas L. Bertjė, pastarasis net iš jo pasišaipė, kad nepavijo priešakinių dalinių: „*Ką tu čia veiki? – paklausė. – Tavim dėtas, seniai būčiau iškeliavęs į Prancūziją.*“⁶⁴ Panašiai nutiko vienam belgų kareiviui, bekopiančiam į kalną. Jį kažkas stipriai timptelėjo už milinės skverno ir paklausė: „*Kur eini?*“ Atsisukęs karys pažino senosios pėsčiosios gvardijos maršalą F. Lefebvrą⁶⁵. Jam belgas atsakė: „*Kaip visi, taip ir aš, einu iš kariuomenės.*“ O maršalas jam palinkėjo: „*Tu teisus, stenkis iš čia išeiti sėkmingai.*“ Karys, pasiekęs viršūnę,

⁶¹ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1937, Nr. 6, p. 693.

⁶² Лоссберг, Ф. Письма вестфальского штаб-офицера, с. 139.

⁶³ Prancūzijos kariuomenės Didžiosios armijos vyriausiasis intendantas divizijos generolas Matjė Diuma (*Dumas, Mathieu*, 1753–1837).

⁶⁴ Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje. Vilnius, 2011, p. 140.

⁶⁵ Prancūzijos kariuomenės maršalas Fransua Lefebvas (*Lefebvre, François Joseph*, 1755–1820).

nuėjo link lygaus kelio⁶⁶. Tačiau ne visiems sekėsi kopti šiuo pavojingu žiemos keliu. Seržantas A. Burgonė rašė:

„Kai buvome nuėję maždaug trisdešimt žingsnių nuo tilto, nutarėme lipti į viršų ieškoti kelio. Ėjau paskui Granžjė... Jis, žingsniuodamas priekyje, mynė sniege taką... Granžjė buvo įveikęs tris ketvirčius šlaito, aš – tik trečdalį. Kartais jis sustodavo ir, atsirėmęs į šautuvą, duodavo ženklą, kad palauks. Bet aš buvau toks nusilpęs, kad negalėjau ištraukti iš sniego kojų. Negalėdamas daugiau paeiti, pargriuvau ir nuriedėjau šlaitu ant Nemuno ledo. Kadangi sniego buvo daug, susikūliau nestipriai; skaudėjo tik petį, į krūmokšnio šakas susibraiziau iki kraujo veidą.“⁶⁷

Vieni kariai, užlipę ant kalno, ėjo keliu link Skriaudžių, bet didelė jų dalis neturėjo jėgų ir stengėsi užėti į šalia gyvenviečių (Žagariškių, Linksmadvario, Naugardiškių, Rinkūnų, Budrių, Padainupio, Digrių, Garliavos – aut. past.) esančias sodybas. Prancūzijos kariuomenės vyresnysis vachmistras Augustas Thirionas rašė, kad vietiniai žmonės padėjo, kuo galėjo, juos įsileisdavo į namus, pagalbinius ūkio pastatus, o tų nelaimėlių vis daugėjo, jų nušalusios galūnės skleidė siaubingą pūvančios mėsos dvoką, bet jie jau nekreipė dėmesio, šiočia tokia šiluma jiems buvo tikras išganymas, tad niekur nėjo, todėl daugelis jų papuolė į kazokų nelaisvę⁶⁸.

Nors naujai suformuoti lietuvių pulkai sėkmingai kitu keliu pasitraukė į Varšuvą, vis dėlto dėl įvairių priežasčių negalėjo laiku to padaryti tomis dienomis patraukė į Varšuvos kunigaikštystę per Kauną nemažai kareivių ir karininkų: 1-ojo lietuvių jėgerių (šaulių) bataliono lttn. Mirskis (*Mirski*), kpt. Karszynickis (*Karszynicki*), kpt. Sulkovskis (*Sulkowski*), 19-ojo lietuvių pėstininkų pulko kpt. Amandovičius (*Amandowicz*), 20-ojo lietuvių pėstininkų pulko sublttn. (antrasis leitenantas) Mikulskis (*Mikulski*), 22-ojo lietuvių pėstininkų pulko mjr. Andryševičius (*Andrychewitz*), kpt. Boguskis (*Boguski*), lttn. Lovickis (*Lowicki*), 19-ojo lietuvių ulonų pulko lttn. Klučenskis (*Kluczenski*).

⁶⁶ Наполеон в России, глазами иностранцев. 2004, с. 435.

⁶⁷ Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai, p. 295.

⁶⁸ Наполеон в России, глазами иностранцев. Москва, 2004, книга вторая, с. 453. Prancūzijos kariuomenės II kavalerijos korpuso 1-osios sunkiosios divizijos 2-ojo kirasyrų pulko vyresnysis vachmistras Augustas Tirionas (*Thirion, Auguste*, 1787–1869).

KAZOKŲ DALINIAI. KAZOKAI PUOLA MIESTĄ. MARŠALAS NĖJUS ORGANIZUOJA MIESTO GYNYBĄ. PASKUTINIŲ ARIERGARDO KAUTYNIŲ KAUNE EPIZODAI

Didžiosios armijos iširusius dalinius persekioti feldmaršalas Michailas Kutuzovas⁶⁹ nutarė pavesti nereguliarajai kavalerijai, panaudoti kazokų pulkus, o reguliariajai kariuomenei leisti pailsėti Vilniuje. Kavalerijos generolo Matvejaus Platovo⁷⁰ kazokų korpusui, gen. mjr. Josifo Orurko⁷¹ skrajojančiam daliniui⁷² buvo nurodyta persekioti Kauno link besitraukiantį priešą. Generolo adjutanto Pavelo Goleniščevo-Kutuzovo⁷³ ir gen. mjr. Ivano Dibičiaus 2-ojo⁷⁴ skrajojantys daliniai, buvę gen. ltn. Petro Vitgenšteino⁷⁵ 1-ojo atskirojo pėstininkų korpuso avangarde, žygiavo palei Neries dešinį krantą ir persekiojo besitraukiančius maršalo E. Makdonaldo dalinius. Tuo metu pagrindinės pajėgos (III Vakarų armija), iš Vilniaus vadovaujamos admirolo Pavelo Čičagovo⁷⁶, judėjo Trakų link į pietų pusę, kol pagaliau pasiekė Prienus ir trumpai apsistojo jų apylinkėse. Neatmetama, kad kai kurie kazokų daliniai buvo pasiųsti link Kauno, kad padėtų generolo M. Platovo korpusui. Jau gruodžio 11 d. pir-

⁶⁹ Rusijos kariuomenės generolas feldmaršalas Michailas Kutuzovas (*Голенищев-Кутузов-Смоленский, Михаил Илларионович, 1745–1813*).

⁷⁰ Rusijos kariuomenės Dono kazokų korpuso kavalerijos generolas Matvejus Platovas (*Платов, Матвей Иванович, 1753–1818*).

⁷¹ Rusijos kariuomenės generolas majoras Josifas Orurkas (*Орурк, Иосиф Корнилович, 1772–1849*).

⁷² Rusijos kariuomenės skrajojantys būriai („летучие отряды“) daugiausia buvo suformuoti iš nereguliosios kavalerijos, kurios pagrindą sudarė kazokai, buvo ir kalmukų, tik jiems vadovavo kadriniai kavalerijos karininkai. Karui įpusėjus, į šiuos būrius buvo įtraukti ir reguliosios kariuomenės kavalerijos eskadronai, jėgerių kuopos. Šie skrajojantys būriai galėjo atlikti priešų žvalgybą, jį pulti ir stoti į mūšį. Tačiau lietuviškame vertime terminas „skrajojantys būriai“ nelabai tikslus. Šį kovinį vienetą sudarė keli ar daugiau kazokų pulkų, kuriuose buvo iki 1 tūkst. raitelių. Toliau tekste – „skrajojantis dalinis“.

⁷³ Rusijos kariuomenės generolas adjutantas Pavelas Goleniščevs-Kutuzovas (*Голенищев-Кутузов, Павел Васильевич, 1772–1843*).

⁷⁴ Rusijos kariuomenės generolas majoras Ivanas Dibičius 2-asis (*Дибич-Забалканский, Иван Иванович, 1785–1831*).

⁷⁵ Rusijos kariuomenės generolas leitenantas Piotras Vitgenšteinas (*Витгенштейн, Пётр Христианович, 1769–1843*).

⁷⁶ Rusijos admiras Pavelas Čičagovas (*Чичагов, Павел Васильевич, 1767–1849*).

mieji Rusijos kariuomenės kazokų daliniai pasirodė Kauno apylinkėse ir pradėjo puldinėti atsilikusias besitraukiančios Didžiosios armijos karių grupes, bet prie miesto nesiartino, greitai apsisukdavo ir atsitraukdavo. Susidūrimai vyko tik su atsilikusiomis grupėmis. Tačiau gruodžio 13 d. paryčiais atsilikėliai, kurie neskubėjo įeiti į miestą, sujudo ne tik priešais Vilniaus vartus, daug jų išėjo iš Vilijampolės, kad suskubtų pereiti tiltą per Nerį, o jį perėję, traukė link tilto per Nemuną⁷⁷. 10 valandą kazokų jojų vis daugėjo, kol pagaliau įsidrąsino ir apie 14 valandą užėmė Karmelitų vienuolyną (dabar ši teritorija apima Gedimino, Griunvaldo, Karo ligoninės ir Kaunakiemio gatves). Kokios rusų pajėgos, gebančios ne tik persekioti, bet ir vykdyti aršius antpuolius, vertė priešininką paniškai trauktis link Kauno, pasakyti sunku⁷⁸.

Karmelitų apylinkėse veikė du Rusijos kariuomenės daliniai:

kavalerijos gen. M. Platovo Dono kazokų korpusas (toliau – Platovo korpusas), kurio avangardui vadovavo gen. mjr. Sergejus Kamenėvas⁷⁹; gen. mjr. Dmitrijaus Kuteinikovo 2-ojo kazokų brigada⁸⁰.

Šiems generolams buvo pavaldūs šie pulkai:

Dono kazokų atamano grafo Platovo pulkas – vadas plk. S. Balabinas 2-asis⁸¹;

Dono kazokų Andrianovo 2-ojo pulkas – vadas pplk. I. Andrianovas 2-asis⁸²;

Dono kazokų Vlasovo 3-iojo pulkas – vadas plk. M. Vlasovas 3-iasis⁸³;

⁷⁷ Kleßmann, E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814. 1991. L. 197.

⁷⁸ Straipsnio autorius pabandė nustatyti Rusijos dalinių, kurie pasirodė prie Kauno ir dalyvavo mūšyje prie miesto ir atskiruose susidūrimuose aplink jį, sudėtį. Tačiau tikslaus ir galutinio dalinių pavaldumo nustatyti nepavyko, nes trūksta tiek vienos, tiek kitos kariuomenės pusės archyvinių duomenų.

⁷⁹ Rusijos kariuomenės generolas majoras Sergejus Kamenėvas (Каменев, Сергей Андреевич, 1760 – po 1816).

⁸⁰ Rusijos kariuomenės generolas majoras Dmitrijus Kuteinikovas 2-asis (Кутейников 2-ой, Дмитрий Ефремович, 1766–1844).

⁸¹ Rusijos kariuomenės pulkininkas Steponas Balabinas (Балабин 2-ой, Степан Фёдорович, 1763–1812).

⁸² Rusijos kariuomenės papulkininkis Ivanas Andrianovas (Андреианов 2-ой, Иван Иванович, 1774–1843).

⁸³ Rusijos kariuomenės pulkininkas Maksimas Vlasovas (Власов 3-ий, Максим Григорьевич, 1767–1848).

Dono kazokų Grekovo 18-ojo pulkas – vadas pplk. T. Grekovas 18-asis⁸⁴;

Dono kazokų Denisovo 7-ojo pulkas – vadas gen. mjr. V. Denisovas 7-asis⁸⁵;

Dono kazokų Žirovo 1-ojo pulkas – vadas pplk. I. Žirovas 1-asis⁸⁶;

Dono kazokų Ilovaiskio 10-ojo pulkas – vadas plk. O. Ilovaiskis 10-asis⁸⁷;

Dono kazokų Ilovaiskio 12-ojo pulkas – vadas gen. V. Ilovaiskis 12-asis⁸⁸;

Dono kazokų Sysojevo 3-iojo pulkas – vadas plk. V. Sysojevas 3-iasis⁸⁹;

Dono kazokų Charitonovo 7-ojo pulkas – vadas plk. K. Charitonovas 7-asis⁹⁰;

Dono kazokų Černozubovo 5-ojo pulkas – vadas gen. mjr. N. Ilovaiskis 5-asis⁹¹;

Dono kazokų Komisarovo 1-ojo pulkas – vadas pplk. D. Komisarovas 1-asis⁹²;

Dono kazokų Ilovaiskio 3-iojo pulkas – vadas gen. mjr. A. Ilovaiskis 3-iasis⁹³;

⁸⁴ Rusijos kariuomenės papulkininkis Timofejus Grekovas (*Греков 18-ый, Тимофей Дмитриевич*, 1770–1831).

⁸⁵ Rusijos kariuomenės generolas majoras Vasilijus Denisovas (*Денисов 7-ой, Василий Тимофеевич*, 1771–1822).

⁸⁶ Rusijos kariuomenės papulkininkis Ivanas Žirovas (*Жиров 1-ый, Иван Иванович*, 1756–1819).

⁸⁷ Rusijos kariuomenės pulkininkas Osipas Ilovaiskis (*Иловайский 10-ый, Осип Васильевич*, 1775–1839).

⁸⁸ Rusijos kariuomenės generolas majoras Vasilijus Ilovaiskis (*Иловайский 12-ый, Василий Дмитриевич*, 1775–1860).

⁸⁹ Rusijos kariuomenės pulkininkas Vasilijus Sysojevas (*Сисоев 3-ий, Василий Алесеевич*, 1772–1839).

⁹⁰ Rusijos kariuomenės pulkininkas Konstantinas Charitonovas (*Харитонов 7-ой, Константин Иванович, ?–?*).

⁹¹ Rusijos kariuomenės generolas majoras Nikolajus Ilovaiskis (*Иловайский 5-ый, Николай Васильевич*, 1773/1769 (?) – 1838).

⁹² Rusijos kariuomenės papulkininkis Dmitrijus Komisarovas (*Комисаров 1-ый, Дмитрий Дементевич, ?–?*).

⁹³ Rusijos kariuomenės generolas majoras Aleksejus Ilovaiskis (*Иловайский 3-ий, Алексей Васильевич*, 1767–1842).

Dono kazokų Rebrikovo 2-ojo pulkas – vadas plk. S. Belogorodcevas 1-asis⁹⁴;

Dono kazokų Rebrikovo 3-iojo pulkas – vadas pplk. T. Rebrikovas 3-iasis⁹⁵;

Dono kazokų Ilovaiskio 9-ojo pulkas – vadas plk. G. Ilovaiskis 9-asis⁹⁶;

Dono kazokų Grekovo 17-ojo pulkas – vadas pplk. A. Grekovas 17-asis⁹⁷;

Dono kazokų Grekovo 5-ojo pulkas – vadas plk. S. Grekovas 5-asis⁹⁸;

Dono kazokų Sulino 9-ojo pulkas – vadas pplk. N. Sulinas 9-asis⁹⁹;

Dono kazokų Sučilino 2-ojo pulkas – vadas pplk. I. Sučilinas 2-asis¹⁰⁰.

Korpusui pavaldžios dvi Dono kazokų raitosios artilerijos kuopos, turinčios po 12 artilerijos pabūklų¹⁰¹, taip pat pasiekė Kauną, tačiau sunku pasakyti, ar tiesiogiai dalyvavo mūšyje. Dono kazokai turėjo mažo kalib-ro trofėjinių patrankų, vadinamųjų „janičarkų“, kurių vamzdžius montuodavo ant į lafetų, labai panašių į to laikotarpio karo laivų patrankų lafetus (arba labai panašius į lafetus, tik be ratukų; tokie dabar stovi Vytauto Didžiojo karo muziejaus arkadoje – aut. past.), o paskiau jas pritvirtindavo ant rogių. Pamatę taikinių, prie jo privažiudavo su „janičarkomis“, apsisukdavo ir paleisdavo ugnį. Po kiekvieno šūvio rogės su patranka atsitraukdavo, ją iš naujo užtaisydavo ir rogės grįždavo atgal į buvusią poziciją. Apie šias patrankas prancūzų pulkininkas M. Marbo rašė: *„Persekiodami prancūzus, kazokai ant rogių statė mažas, lengvas*

⁹⁴ Rusijos kariuomenės pulkininkas Sergejus Belogorodcevas (Белогородцев 1-ый, Сергей Акимович, ?-?).

⁹⁵ Rusijos kariuomenės papulkininkis Timofejus Rebrikovas (Ребриков 3-ий, Тимофей Васильевич, ?-?).

⁹⁶ Rusijos kariuomenės pulkininkas Grigorijus Ilovaiskis (Иловайский 9-ый, Григорий Евдокимович, 1778–1847).

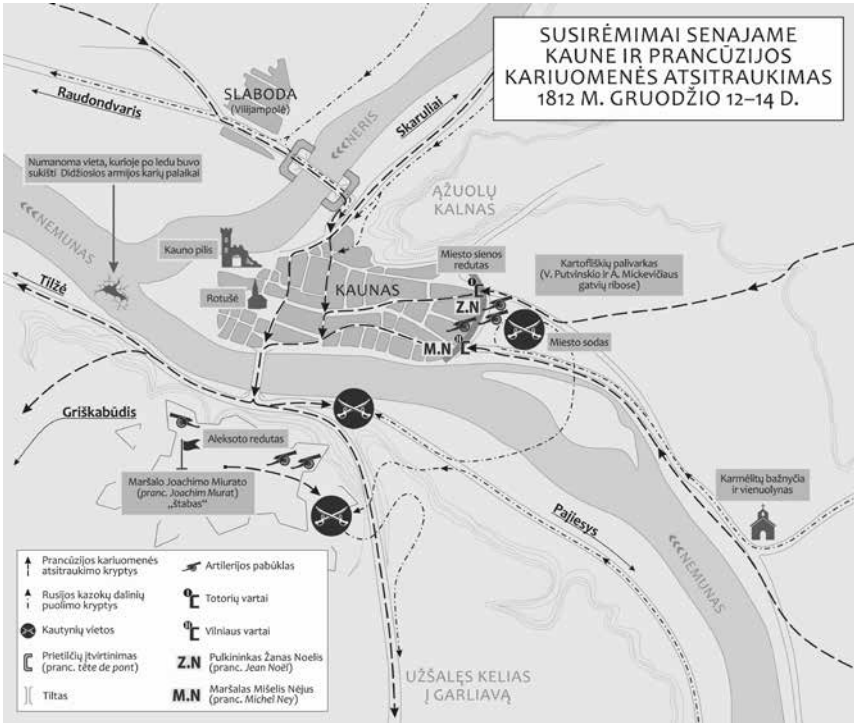
⁹⁷ Rusijos kariuomenės papulkininkis Aleksejus Grekovas (Греков 17-ый, Алексей Данилович, ?-?).

⁹⁸ Rusijos kariuomenės pulkininkas Steponas Grekovas (Греков 5-ый, Степан Евдокимович, 1768–1833).

⁹⁹ Rusijos kariuomenės papulkininkis Nikolajus Sulinas (Сулин 9-ый, Николай Семёнович, ?-?).

¹⁰⁰ Rusijos kariuomenės papulkininkis I. M.(?) Sučilinas (Сучилин 2-ой, И. М., ?-?).

¹⁰¹ Калинин, С. Донское казачье войско в 1812–1814 г. г. На правах рукописи. Москва. 2010 г./ Prieiga per internetą: <http://www.museum.ru/museum/1812/Army/Kalinin1/index.html>

Schemą maketavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus muziejininkas Benas Turskis.

*patrankas, iš kurių šaudydavo tol, kol prieš juos pasirodydavo koks būrys karių, einantis link jų, tada apsisukdavo ir kiek galėdami vydavo arklius iš pozicijų kuo toliau, kad galėtų jas užtaisyti iš naujo.*¹⁰²

Šalia gen. M. Platovo iš kairės (Trakų ir Jiezno pusės) pasirodė ir generolo leitenanto Jefimo Čaplico vadovaujamo armijos avangardinio korpuso III Vakarų armijos kazokų pulkai¹⁰³, gen. mjr. Grigorijaus Diačkino brigada¹⁰⁴, kurią sudarė užimant Kauną dalyvavę pulkai:

¹⁰² Марбо, М. Мемуары генерала барона де Марбо. Москва, 2005, с. 616.

¹⁰³ Rusijos kariuomenės generolas leitenantas Jefimas Čaplicas (Чаплиц, Ефим Игнатьевич, 1768–1828).

¹⁰⁴ Ši armija pasiekė Prienus ir trumpam juose apsistojo.

Dono kazokų Diačkino pulkas – vadas gen. mjr. G. Diačkinas¹⁰⁵;

Dono kazokų Lukovkino 2-ojo pulkas – vadas plk. Lukovkinas 2-asis¹⁰⁶;

Dono kazokų Melnikovo 4-ojo pulkas – vadas pplk. G. Melnikovas 4-asis¹⁰⁷;

Dono kazokų Melnikovo 5-ojo pulkas – vadas plk. N. Melnikovas 5-asis¹⁰⁸.

Maršalo M. Nėjaus avangardas atmušė eilinę kazokų ataką. 1812 m. gruodis. Dail. Adam, Victor. Atvirukas (Musée de Versailles, 1940)

Gruodžio 13 d. Reino konfederacijos 5-ojo pulko 2-ojo Lipės bataliono kariai buvo, kaip jie tvirtina, dešiniajame Neries krante įkurtame „žydų mieste“ (taip Lipės kariai vadino dabartinį miesto rajoną – Vilijampolę, aut. past.). Jie atkreipė dėmesį, kad paryčiais mieste pradėjo daugėti besitraukiančių Didžiosios armijos įvairių kariuomenės rūšių karių. Antroje dienos pusėje jie užtvindė gatves, nes reikėjo pereiti tiltu per Nerį ir pagaliau pasiekti Turgaus (dabar Rotušės) aikštėje esančius maisto ir drabužių sandėlius. Pavakare pasigirdo riksmų, pistoletų šūvių, į „žydų miestą“ įsiveržė kazokai, bet Lipės bataliono kariai ypatingai nesipriešino

¹⁰⁵ Rusijos kariuomenės generolas majoras Grigorijus Diačkinas (Дячкин, Григорий Андреевич, 1756–1819). Šio pulkininko kazokai dalyvavo spalio 8 d. mūšyje prie Slonimo, kuriame buvo sumuštas nebaigtas formuoti lietuvių elitinis 3-iasis švoležierių pulkas. Pulkininkas Diačkinas šio lietuvių pulko vadą brg. gen. Janą Kanopką sužeidė ir paėmė į nelaisvę. Varšuvos kunigaikštystės brigados generolas Jonas Kanopka (Канопка, Ян, 1777–1814).

¹⁰⁶ Rusijos kariuomenės pulkininkas Gavrila Lukovkinas (Луковкин 2-ой, Гаврила Амбросевич, 1772–1849).

¹⁰⁷ Rusijos kariuomenės papulkininkis Grigorijus Melnikovas (Мельников 4-ый, Григорий Григорьевич, ?–?).

¹⁰⁸ Rusijos kariuomenės pulkininkas Nikolajus Melnikovas (Мельников 5-ый, Николай Григорьевич, ?–?).

ir greitai tiltu pasitraukė į kairįjį Neries krantą¹⁰⁹. Remiantis feldmaršalo M. Kutuzovo įsakymu¹¹⁰, besitraukiančiuosius dešiniu ju Neries krantu persekiojo I atskirajam pėstininkų korpusui priklausantys skrajojančios daliniai. Pavyko identifikuoti vieną generolo adjutanto Vasilijaus Orlovo-Denisovo¹¹¹ dalinio pulką – Dono kazokų Jagodino 2-ojo pulką, kurio vadas buvo plk. Aleksejus Jagodinas 2-asis¹¹². Kitam skrajojančiam daliniui vadovavo gen. mjr. I. Dibičius 2-asis. Jam priklausė du pulkai:

Dono kazokų Radionovo 2-ojo pulkas – vadas gen. mjr. Markas Radionovas 2-asis¹¹³;

Dono kazokų Černozubovo 8-ojo pulkas – vadas pplk. Michailas Černozubovas 8-asis¹¹⁴.

Skrajojančiam daliniui papildomai dar buvo priskirti Gardino husarų (apie 700 raitelių) pulkas ir 23-iojo jėgerių pulko 1-asis batalionas. Šią avangardinę grupę galėjo sudaryti apie 1500 karių. Sprendžiant iš to laikotarpio liudininkų atsiminimų, šie daliniai nesiveržė į patį miestą, o pasuko link Raudondvario, kur prie jų prisijungė dar 7 tūkst. karių, ir nužygiavo link Čekiškių ir Vilkijos (tikriausiai būtent šie daliniai persikėlė per Nemuną, kirto kelią į Tilzitą (Tilžę). Taip daugelis Didžiosios armijos karių prarado galimybę pasiekti miestą (aut. past.).

Praradus kelią į Tilzitą, liko vienintelė galimybė – trauktis pro Griškabūdį, Pilviškius, Vilkaviškį arba Vladislavovą (dabar Kudirkos Naumiestis), ir tie, kurie ją pasinaudojo, pasiekė Prūsiją. Paskui kazokų skrajojančius dalinius žygiavo gen. lt. P. Vitgenšteino pajėgos, apie 30 tūkst. karių,

¹⁰⁹ Kleßman, von Eckart. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen Lippischer soldaten aus den feldzügen 1809–1814, 1991, p. 197–198.

¹¹⁰ Панченко, А. От несчастливой войны к освобождению от Наполеонского господства. Восточная Пруссия в 1806–1813. Калининград, 2007, с. 134.

¹¹¹ Rusijos kariuomenės generolas adjutantas Vasilijus Orlovas-Denisovas (*Орлов-Денисов, Василий Васильевич*, 1775–1843).

¹¹² Rusijos kariuomenės pulkininkas Aleksejus Jagodinas 2-asis (*Ягодин 2-ой, Алексей Антонович*, 1774–1828).

¹¹³ Rusijos kariuomenės generolas majoras Markas Radionovas 2-asis (*Радионов 2-ой, Марк Иванович*, 1770–1826).

¹¹⁴ Rusijos kariuomenės papulkininkis Michailas Černozubovas 8-asis (*Чернозубов 8-ой, Михаил Григорьевич*, ?–?).

kurie turėjo persekioti besitraukiantį maršalo A. Makdonaldo korpusą¹¹⁵. Iš III Vakarų armijos Kauno link taip pat buvo pasiųsta jau minėta gen. mjr. G. Diačkino kazokų brigada, kurią galėjo sudaryti (autorius ėmė kazokų pulkų karių skaičiaus vidurkį, t. y. nustatė, kad kiekviename pulke buvo apie 300 raitelių, nes šalčiai, ligos taip pat stipriai paveikė jų gretas) apie 1 tūkst. kazokų. Prie Kauno priartėjo ir miestą galimai (čia neįeina kazokų daliniai, kurie puolė Vilijampolę) puolė apie 7 tūkst. raitelių. Žygio Kauno link dalyvis gen. mjr. Vladimiras Levenšternas¹¹⁶savo atsiminimuose aprašė, ką jie turėjo ištverti:

Maršalas M. Nėjus prie Kauno reduto. 1812 m. gruodžio 11–13 d. Dail. Raffet, Denis. Jourguin; Jcques. Le Maréchal Ney, l'héroïque „huluberlu“ (*Revue Napoléon 1er. Le magazine du Consulat et de l'Empire*, 2000, juillet)

„Mūsų ne tik tykojo priešo pavojai, mums teko kovoti su šalčiu, badu, kentėti kitus vargus. Mes slėpėmės vienas nuo kito, kad galėtume suvalgyti pasigailėtiną džiuvėsį ir užsigerti šlykščia degtine... Raitam buvo galima joti tik 10 minučių, nes šalo kojos, reikėjo nultipti nuo žirgo ir žygiuoti, tačiau sniegas neleido ilgai eiti, vėl teko sėsti ant žirgo.“¹¹⁷

Tačiau kazokų daliniai buvo drausmingesni, turėjo daug daugiau patyrusių karininkų, gebančių net per tokius didelius žiemos šalčius vadovauti vedamiems į atakas kariams. Dalyvavusieji persekiojime kažkaip

¹¹⁵ Сапожников, А. Экспедиция против Магдональда: Донские казачьи полки в армии Витгенштейна в декабре 1812 г. *Военная история России XIX–XX веков. Материалы XI международной конференции*. СПб. 2018, с. 49.

¹¹⁶ Rusijos kariuomenės generolas Vladimiras Levenšternas (*Левенштерн, Владимир Иванович* (1777–1858).

¹¹⁷ Левенштерн, В. *Русская старина*. Каунас, 2015, с. 240, 251.

nenoriai atsiminimuose užsimena tiek apie savo kadrinių pėstininkų batalionų, tiek apie kavalerijos eskadronų dalyvavimą. Be to, tiktai iš Pa-kaunėje paimtų Didžiosios armijos belaisvių kazokai galėjo sužinoti apie mieste likusią imperatoriaus išdo ir prigrobto turto dalį. Tai buvo rimtas stimulus pamiršti nepriteklus, todėl jie ir stengėsi kuo greičiau įsiveržti į miestą ir paimti galimai ten esantį grobį.

Pasipriešinti kazokų puolimui galėjo nelabai gausi Kauno įgula, kurią sudarė jau anksčiau minėtas 34-osios divizijos 5-asis Reino konfederacijos pėstininkų pulkas, tačiau žinomas tik jo 2-ojo bataliono, kurį sudarė 300 karių, išsidėstymas¹¹⁸. Įgulos žinioje taip pat buvo IX armijos korpuso 12-osios divizijos 1-osios brigados 29-ojo linijinio pėstininkų pulko 3-iasis ir 4-asis batalionai (apie 800 karių), 6-asis Reino konfederacijos pėstininkų pulkas, 4-ojo Reino konfederacijos pulko papildymas – žygio dalinys (per abu minėtus vienetus susidarytų 180 karių)¹¹⁹. Kaune buvo paliktas 3-iojo Reino konfederacijos pulko orkestras (30 muzikantų), taip pat artilerijos kuopa (jos 150 artileristų išsidėstė redutuose). Taip pat Kaune buvo div. gen. Ž. Maršano 400 karių, sudarančių III armijos korpuso ariergardą¹²⁰. Iš viso Kauno įgulą galėjo sudaryti apie 1860 karių, neskaičiuojant gurguolininkų, sanitarų, kitų pagalbinių specialybių karių. Šimtai mieste esančių karių, kurie dar galėjo dalyvauti pasipriešime, skubėjo kuo greičiau pereiti Nemuną ir paskui džiaugėsi, kai tai pavyko, o leisgyviai, negalintys pajudėti nušalusiomis galūnėmis arba mirtinai pasigėrę liko gulėti gatvėse ir laukė blogiausio. Be to, 6-ojo Reino konfederacijos pulko 1-asis batalionas apsistojo Rykantuose ir Žiežmariuose. Jis sulaikyti priešininko puolimo būtų neįstengęs, bet traukiantis galėjo papildyti miesto įgulą. Tai pačiai miesto įgulai sunkumų kėlė dar pirmosiomis gruodžio dienomis į Vilniaus pusę nuo Tilzito, Gumbineno (Gumbinės) ir Kionigsbergo atžygiavę daliniai. 34-osios divizijos dalinių vadai buvo priversti palikti susirgusius, prastai apsirengusius, daugiausia vasarinėmis uniformomis ir kareiviškomis milinėmis, karius.

¹¹⁸ Kleßmann, E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814, p. 202.

¹¹⁹ Жучков, К. Дело генерала Луазона: к вопросу о состоянии французской армии в декабре 1812 г., с. 53, 54, 55. Prieiga per internetą: cyberleninka.ru/article/n/delo-general-a-luazona-k-voprosu-o-sostoyanii-fratsuzskoy-armii-v-dekabre-1812-gvievier

¹²⁰ De Segur, Philippe-Paul. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais. Vilnius, 2012, t. II, p. 238.

Gruodžio 4 d. iš Tilžės žygiuodamas į Kauną 4-asis Reino konfederacijos Frankfurto Didžiosios kunigaikštystės pulko vadas kartu su kariais patyrė daug nuostolių. Žygio dėl išsekimo ir ligų nebegalėjo tęsti daug karių ir 11 arklių. Poilsio, maisto produktų trūkumas, perpus sumažintas maisto davinsys neigiamai veikė tuos, kurie liko rikiuotėje. Kiekvieną dieną daugėjo ligonių, bet nebuvo galimybių jų nugabenti į ligonines. Liudininkai vaizdžiai aprašė, kaip atrodė Kauno miestiečių namuose paguldyti ligoniai:

„Tuo metu prasidėjo dideli šalčiai, o mums apsistojus vienuolyne¹²¹, jame nebuvo nei langų, nei durų. Langų ertmės, kiek buvo galima, apkašiojom šiaudais, atsinešėm malkų, celėse uždegėm laužus, aplink juos poilsui sugulė karininkai ir kareiviai, visi stengėsi bent kiek sušilti nuo tų žiaurių šalčių. Apie atskirus geresnius kambarius karininkams nebuvo galima ir pagalvoti. Visi likusieji miesto vienuolynai buvo paruošti lazaretams, jie buvo užpildyti sužeistaisiais ir ligoniais taip, kad nebuvo vietos priimti naujų. Priežastis – trūko medikamentų, gydytojų pagalbos, reikiamos priežiūros, o ypač malkų. Tuose lazaretuose mirė ypač daug žmonių ir tai buvo siaubingi vaizdai. Todėl gatvėse šalia lazaretų, jų kiemuose stovėjo vežimai, prikrauti pusnuogių lavonų, o paskui tuos sustingusius numirėlius veždavo prie upės ir sumesdavo į Nemuno ledę prakirstas eketes.“

Tokių kraupių šių įvykių liudijimų yra išlikę nemažai. Todėl galima tvirtai teigti – miesto įgula nebuvo nusiteikusi ginti miesto, tilto per Nemuną ir atsitraukimo kelių, bet baimę padėjo įveikti keletas asmenų, pirmausia – maršalas M. Nėjus, gelbėjęs Prancūzijos kariuomenės garbę, vienas geriausių ariergardų mūsų specialistų, jam talkino divizijos generolai Žanas Maršanas¹²² ir Etjenas Žeraras¹²³.

Kazokai, užėmę karmelitų vienuolyną, ten ilgai neužsibuvo. 14–15 val. pajudėjo kazokų eskadronai, paskui žygiavo du pėstininkų batalionai, gale arkliai traukė roges su aštuoniomis patrankomis¹²⁴. Sprendžiant iš rapor-

¹²¹ Manychiau, aprašomas karo metu buvęs jėzuitų vienuolynas prie Šv. Pranciškaus Ksavero bažnyčios. 1812 m. vienuolyne buvo įrengta karo ligoninė (aut past.).

¹²² Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Žanas Maršanas (*Marchand, Jean Gabriel*, 1765–1851).

¹²³ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Etjenas Žeraras (*Gérard, Étienne Maurice*, 1773–1854). Apdovanotas Garbės legiono visų laipsnių ordinais.

¹²⁴ Марбо, М. Мемуары генерала де Марбо. Москва, 2005, с. 616.

tų, tuo metu puolimui vadovavo gen. mjr. S. Kamenėvas¹²⁵, ir gausi kolona pajudėjo Vilniaus vartų link. Beveik pusiaukelėje ji sustojo, išsidėstė, o ro-gės su pabūklais (galėjo būti ties S. Daukanto ir Kęstučio gatvių sankirta, apie 700–800 m nuo miesto gynybos sienos – aut. past.) pradėjo šaudyti kartečė. Prie Vilniaus vartų įsivyravo sumaištis: visi, kurie buvo už miesto sienos, puolė prie vartų ir stengėsi kuo greičiau pro juos prasibrauti į Kau-ną. Vieni kareiviai paliko vežimus ir arklius, kiti – tik vežimus, bet kartu stengėsi pasiimti arklius. Vienas paskutiniųjų, įvažiavusių pro Vilniaus vartus į Kauną, buvo mjr. Ž. Noelis (prieš tai gavęs maršalo M. Nėjaus įsa-kymą susprogdinti keletą savo artilerijos vežimų, nes jiems traukti trūko arklių, o nuo Panerių likusias tris patrankas išdėstyti pozicijose ir paleisti ugnį – aut. past.). Pravažiavęs Vilniaus vartus, jis nedelsdamas pasuko į dešinę, link nedidelės kalvos, kuri buvo iškilusi virš nusmailintų ąžuolinių rąstų tvoros ir tęsėsi iki apvalaus bokšto (stovinio šalia dabartinio Kau-no valstybinio muzikinio teatro: nors viršūnė nukasta, dabar šioje vietoje galima vaikščioti, nes čia yra D. Poškos ir Trimito gatvių sankirta – aut. past.). Greitai įgulos patrankos buvo parengtos kovai.

Kazokams pradėjus šaudyti iš patrankų, pavieniai Lipės-Detmoldo savanoriai šauliai, vadovaujami seržanto Kruelio (*Kruel*) iš Detmoldo ir grenadieriaus Šternfeldo (*Sternfeld*) iš Lemgo atsišaudė iš šautuvų. Ko gero, žinoma, kad šiame mūšyje vienas pirmųjų žuvo eilinis Klesiekas (*Kleesiek*)¹²⁶. Bet nuo Vilniaus bokšto iki apvaliojo bokšto įrengtame re-dute esantys 8 artilerijos pabūklai tylėjo. Kazokai savo artilerijos ugnį nukreipė į prie vartų besistumdancią minią. Šioje dalyje gynybai vado-vaujantis 2-ojo bataliono vadas kpt. Barkhausenas (*Barkhausen*) ruo-šėsi įsakyti pradėti šaudyti iš pabūklų, tačiau iš priešininko patrankos paleistos kartečės sviedinys rekošetu atšoko nuo šalia reduto stovincios aštriatvorės rąsto ir kapitoniui nutraukė abiejų kojų kulkšnis (kitur rašo-ma – kojas). Supratęs, koks šis sužeidimas sunkus, ir beviltišką savo pa-dėtį (bijodamas nukraujuoti), kapitonas paprašė kapitono fon Diuringo jį nušauti, bet pastarasis atsisakė. Tada Barkhausenas išsitraukė iš dėklo

¹²⁵ Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва-Санкт Петербург, 2012, с. 679.

¹²⁶ Kleßman, Echart. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814. 1991, p. 214.

pistoletą, įsidėjo į burną ir nuspaudė nuleistuką¹²⁷. Kareiviai, matydami, kaip vadas nusišovė, paskatinti vyr. ltn. Reinekės (*Reineke*) palikti redutą, pradėjo trauktis. Karių daugiau raginti nereikėjo, jaunesni net metė šautuvus ir pasileido Vilniaus vartų link. Redute stovinčių patrankų įgulos gavo artilerijos karininko įsakymą vinimis užplakti pabūklų kamerose parako padegimo angas. Artileristai tai atliko nepriekaištingai ir taip pat nubėgo link vartų. Atrodė, Didžiosios armijos paskutinių likučių laukia katastrofa. Taip manė ir rusų kazokai, bet taip negalvojo maršalas M. Nėjus. Jis kartu su savo adjutantu Hemesu (*Heymes*) ir div. gen. E. Žeraru jau skubėjo link vartų ir sutiko bėgančius artileristus. Maršalas, pamatęs sprunkančius artileristus ir sužinojęs apie išvestus iš rikiuotės pabūklus, taip supyko, kad, sutikęs artilerijos karininką, išsitraukė kardą ir jau norėjo kirsti, bet laiku kirtį atrėmė adjutantas, o per stebuklą likęs gyvas artileristas dingo iš akių¹²⁸. Tokia situacija maršalui buvo ne nauja¹²⁹. Jis su generolu ir adjutantu surinko išmėtytus karių šautuvus, juos užtaisė ir pradėjo šaudyti į artėjančius kazokų eskadronus. Bėgantys kariai tik dabar atkreipė dėmesį į maršalą, ir ne šiaip stovintį, bet šaudantį į artėjančią priešą. Keliasdešimt karių, nustebinti maršalo drąsos, grįžo prie aštriatvorės ir taip pat pradėjo šaudyti. Tuo metu sugriaudėjo trys patrankos, vadovaujamos mjr. Ž. Noelio, ir vienas jų iššautas sviedinys, pataikęs tiesiai į roges, sunaikino priešo patranką, o kitas padarė skylę puolančiųjų gretose¹³⁰. Maršalo gynybos organizavimas, kpt. Noelio taikli patrankų ir pėstininkų šautuvų ugnis paveikė priešą. Gavę deramą atkirtį, kazokai pasitraukė, bet ilgai nedelsė. Didžiosios armijos beveik leisgyviai kariai, papuolę į rusų nelaisvę, papasakojo viską, ką žinojo, apie padėtį mieste, jame esančią įgulą, sandėliuose laikomą turtą, o svarbiausia – apie auksą ir brangenybes. Kazokai žinojo, kad mieste yra daug turto, matė, pro kur jį veža, žinojo, kad, matyt, neįstengs šio turto užvežti ant Aleksoto

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ De Segur, Philippe-Paul. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais, t. II, p. 238–239.

¹²⁹ Tai buvo labai drąsus karys. Kartą paklaustas, ar kada jautė baimę, maršalas atsakė: „Ne, aš tam neturėjau laiko!“ (aut. past.).

¹³⁰ Tikriausiai kapitono Ž. Noelio žinioje tuo metu buvo populiariausi artilerijos pabūklai An XI (1803–1815), 6 svarų lauko patrankos, iš kurių iššautas sviedinys galėjo pasiekti už 1200 m esantį taikinį. Tuo laikotarpiu prancūzų artilerija iš visų kariaujančių kariuomenių buvo laikoma geriausia. Nieko nuostabaus, kad pataikė jau pirmuoju šūviu.

kalno, todėl kazokų dalinius, kurių puolimą nukreipė link Vilniaus vartų, padalijo į dvi dalis. Viena dalis liko dešiniajame krante ir laukė, kol galės įsiveržti į miestą, kita (žinomi kai kurie atamano Bychalovo kazokų pulkai, kuriems vadovavo plk. Jefremovas)¹³¹ – kirtio apsnigtą ties miestu esančią Nemuno (Karmelitų) salą ir toliau ledu pasiekė kairįjį Nemuno krantą. Vieni jų puolė palei krantą tilto link, o kiti sėkmingai užlipo ant kalno ir puolė redutą. Tai praplėtė priešų puolimo frontą, o maršalą priverstė skubiai permesti div. gen. Ž. Maršano vadovaujamą dalinį (400 karių) į kitą Nemuno krantą¹³². Generolas turėjo ne tik padėti 2-ojo Lipės-Detmoldo bataliono kuopai, ginančiai Aleksoto kalno redutą, bet ir neleisti užimti atsitraukimo kelio, vedančio link Gumbinės. Aleksoto reduto gynybai vadovavo šio bataliono kuopos vadas kpt. Falkmanas (*Falkmann*). Kazokai buvo priartėję prie reduto, ir nežinia, kaip viskas būtų pasibaigę, jei ne maršalo laiku suteikta pagalba. Bendra ataka priverstė kazokus trauktis. Tačiau neišvengta nuostolių: ant kelio žuvo Didžiosios armijos karių, tarp jų – padėjęs sužeistiems kariams gydytojas generolas Ory¹³³. Kavalerijos generolas M. Platovas savo raporte feldmaršalui M. Kutuzovui užsiminė apie nukautą labai aukšto rango karininką, gal net maršalą, ir įsakė išsiaiškinti, ar kartais tai ne maršalas M. Nėjus¹³⁴. Įtariamų sukėlė per žuvusiojo petį permesta ordino juosta (panaši į Garbės legiono ordino juostą – aut. past.), ir tarp karininkų pradėjo skliti kalbos apie žuvusį maršalą. Jos pasiekė net patį carą Aleksandrą I. Tačiau greitai paaiškėjo, kad žuvo medicinos generolas Ory.

Aleksoto reduto įgulai pavyko kazokus atmušti, nes laiku atvyko div. gen. Ž. Maršano kariai, tačiau priešas nepasitraukė, o toliau puldinėjo į Skriaudžius vedantį kelią, trukdė organizuotai atsitraukti jau ir taip nusilpusiems Didžiosios armijos kariams. O kazokų eskadronai, kurie puolė palei kairįjį Nemuno krantą, įsivėžė į susigrūdusią minią nušalusį prancūzų karių, besistengiančių užlipti ant kalno šlaito ir slidaus kelio. Tačiau jų pastangos buvo veltui – nedaugeliui tai pavyko. Pašlaitėje susigrūdę

¹³¹ Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва–Санкт Петербург, 2012, с. 679.

¹³² De Segur, Philippe-Paul. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais, t. II, p. 239.

¹³³ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 23, Nr. 6, p. 695.

¹³⁴ Сапожников, Ф. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва–Санкт Петербург, 2012, с. 680.

karietos, parako vežimai, patrankos (neseniai iš Kionigsbergo buvo atvežtas geros būklės artilerijos parkas, bet jis nepervažiavo tilto, todėl liko nepanaudotas mūšyje ir niekas juo nesidomėjo – aut. past.). Net dalis kariuomenės izdo (apie tai bus rašoma toliau) buvo palikta. Vieną patranką grupė karių bandė užtempti į kalną, pakinkė keliolika arklių, bet tik veltui iššvaistė jėgas. Pasirodę kazokai užpuolė ropojančius prancūzų karius. Ant vežimų su pinigais prasidėjo kapotinės ir muštynės, nes gobšumas pasiekė tokį lygį, kai žmogaus gyvybė nevertinama. Beje, ir patys prancūzų kariai plėšė dėses su pinigais, o prie jų dar aktyviau prisidėjo kazokai.

Vakarop abi pusės dar kovėsi prie miesto gynybinės sienos likučių ir Vilniaus vartų, kur gynybai sėkmingai vadovavo maršalas M. Nėjus. Tačiau vis mažėjo besiginančiųjų: vieni žuvo, kiti norėjo kuo greičiau pasiekti tiltą, pereiti į kitą krantą ir traukti į Prūsiją. Apie 8 val. vakaro majoras Ž. Noelis įsakė artileristams traukti pabūklus iš pozicijų ir kinkyti arklius, bet pasirodė, kad jų užtenka tik dviem šešių svarų patrankoms ir vienam šaudmenų vežimui tempti. Šis būrys sėkmingai pasiekė tiltą, pervaziavo Nemuną ir pasuko Tilžės link¹³⁵. Maršalas M. Nėjus, kaip visuomet, dar kartą suformavo ariergardą (jeigu taip galima jį pavadinti), prie jo likusių kelių generolų ir keturių eilinių dar prisijungė 30 pavienių karių (prancūzų, italų, vokiečių) ir visi neskubėdami (36 kariai su maršalu) traukėsi link tilto¹³⁶. Aplinkui siautėjo ugnis, daug kur liepsnojo padegti namai, vienuolynai, bažnyčios. Gera buvo matyti, kaip degė Vytauto (Kauno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų) bažnyčia (ten tuo metu sukrauti 70 tūkst. šautuvų, skirtų lietuvių pulkams apginkluoti, netikėtai buvo padegti – aut. past.). Sargybiniai tikriausiai jau buvo pasitraukę, ir apie šimtą apdėjusių nuo šalčio ir alkio karių sulindo į vidų ir užkūrė didelį laužą. Nuo jo liepsnų netrukus įkrito skliautai. Nemažai karių žuvo arba buvo sužeisti, bet, neturėdami jėgų iššliaužti iš pastato, sudegė. Daug šautuvų taip pat sudegė, bet dalį rusai išsitraukė ir atidavė daliniams, nes ginklai buvo labai geros būklės¹³⁷. Tie, kurie norėjo pasitraukti, pasitrau-

¹³⁵ Наполеон в России. Книга вторая. Москва, 2004, с. 438.

¹³⁶ Делдерфилд, Р. Наполеон. Изгнание из Москвы, с. 319.

¹³⁷ Акты и документы Архива Виленского, Ковенского и Гродненского генерал-губернаторского управления, относящиеся к истории 1812–1813 г. г., ч. 1. Вильна, 1912, л. 126; Pociūnas, A. 1812 Prancūzijos kariuomenės katastrofa Kaune. *Kauno diena*, 1998, sausio 7, p. 25.

kė, paskutiniai traukėsi jau minėti 36 kariai¹³⁸ ir maršalas M. Nėjus. Kaip ir dera, maršalas ėjo paskutinis. Jis, atsisukęs į savo persekiotojus, vis atsisąūdė iš paliktų užtaisytų šautuvų, kol, perėjęs tiltą, paėmė į jo turėklą atremtą paskutinį šautuvą, atsisuko į Kauno pusę, iššovė, nusviedė ginklą pakrantėn ir, jau likęs vienas, nupėdino link Zapyškio, o paskiau pasuko į Gumbinės kelią¹³⁹.

Vakarop Aleksoto redutas prarado gynybinę reikšmę, 2-ojo bataliono Lipės-Dortmundo kuopos vadas kpt. Falkmanas, jausdamas artėjančią kautynių pabaigą, surinkęs likusius 6 artilerijos pabūklus ir surikavęs vyrus į kuopą, įsakė judėti Gumbinės link. Tačiau, kaip dažniausiai būna, besitraukianti iš savo pozicijų, net nenužygiavusi ir kelių tūkstančių žingsnių kuopa buvo sulaikyta. Kuopos vadas pasigedo bataliono „štandarto“¹⁴⁰, kuris, pasirodo, liko mieste, ten, kur buvo kpt. Barhauseno postas ir jį saugojo vyr. ltn. Reinekė su adjutantu, bet pastarųjų niekas nematė, o ši vėliava batalionui buvo labai svarbi, nes be jos grįžti būtų buvusi didelė gėda. Juo labiau kad 1812 m. liepos 14 d. Gdansko reformatų katedroje iškilingai batalionui vėliavą įteikė pati Lipės kunigaikštystė Paulina, kuri ją išsiuvinėjo savo rankomis, o kariai pažadėjo ją saugoti ir neatiduoti priešui¹⁴¹. Į miestą buvo pasiųstas seržantas Brantas (*Brand*) su keliais kariais jos parnešti. Vyrai turėjo nusileisti nuo Aleksoto šlaitų, pereiti upę ir pasiekti tą vietą prie Vilniaus vartų, bet einantys keliu buvo užpulti kazokų patrulio. Po sėkmingo atsisąudymo jiems pasisėkė pasprukti. Tada pagaliau jie pasiekė reikiamą vietą, surado vėliavą ir pasuko atgal. Kelias atgalios taip pat buvo ne iš lengvųjų – per daržus, tvoras, kažkokį tankų eglėnų, klampoiant per didžiausias pusnis, siekiančias pusiaują, kol kuopos bičiuliai sulaukė drąsuolių su vėliava¹⁴². Pagaliau kuopa, apie 200 karių, išsirikiavo ir tempdama patrankas pajudėjo toliau, bet netrukus ir vėl buvo priversta sustoti, nes paskui sekė kazokai. Paskui

¹³⁸ Maršalas šio atsitraukimo metu sudarė savo paskutinį ariergardą, kuriame, be jo, buvo vienas generolas ir 34 eiliniai, daugiausia prancūzai, italai ir vokiečiai (aut. past.).

¹³⁹ Pociūnas, A. 1812 Prancūzijos kariuomenės katastrofa Kaune. *Kauno diena*, 1998, sausio 7, p. 25.

¹⁴⁰ Štandartas – kavalerijos dalinio vėliava.

¹⁴¹ Lipės princesė Paulina (*Pauline Christine Wilhelmine von Anhalt-Bernburg*, 1796–1820).

¹⁴² Kleßmann, E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814, p. 207–208.

vokiečius keliu einantys prancūzai buvo atkirsti, keletas imperatoriaus senosios gvardijos grenadierių aktyviai atsišaudė, kol nebegalėjo užtaisyti šautuvų – taip įkaičio vamzdžiai, kad, norėdami juos užtaisyti, stipriai nusidegindavo pirštus. Apie 100 vokiečių suspėjo atbėgti į pagalbą ir paleisti salvinę ugnį. Likusius apie 100 karių su patrankomis, žygiavusius kiek atokiau, kazokams pasisėkė apsupti. Jaunas prancūzų karininkas, neseniai baigęs Paryžiaus artilerijos mokyklą, juos pamatęs, jau norėjo mesti vadovavimą baterijai, bet kpt. Falkmanas jam prie nosies prikišo pistoletą, o savo kariams prisakė, jeigu bandys bėgti, tiesiog jį nušauti. Čia pat dingti eglyne norėjo ir kuopos būgnininkas Lošas (*Losh*), bet buvo sulaikytas kapitono Teuto (*Teut*) ir grąžintas į rikiuotę. Kuopa ir patrankų įgulos buvo pasiruošusios atmušti kazokų puolimą (šis susidūrimas galėjo įvykti atkarpoje nuo dabartinės Veiverių gatvės ir Europos prospekto sankirtos iki Jonučių – aut. past.). Priartėjus kazokų kavalerijai, į priešą pradėta šaudyti iš šautuvų ir patrankų. Puolantieji neteko daug raitelių – buvo tiek nukautų, tiek sužeistų, likusieji buvo priversti atsitraukti, o Lipės bataliono kuopos ir kitų dalinių likučių atsitraukimą stebėti per atstumą¹⁴³. Manychiau, tai buvo paskutinis dalinys, palikęs Kauną.

Taip baigėsi 1812 m. Prancūzijos ir Rusijos kampanija, nors iki metų pabaigos Dzūkijoje ir Suvalkijoje pasitaikė pavienių susidūrimų. Tie, kurie norėjo ir turėjo jėgų, perėjo Nemuną, tačiau jų vargai tuo nesibaigė. Reikėjo pasiekti Prūsiją, nes besitraukiančiuosius persekiojo kazokų jėgos. Kiti kazokų daliniai įsiveržė į Kauną, užėmė miestą ir nemažai apylinkių. Didžiosios armijos karių, kurie liko gaisrų apimtame mieste, laukė vienintelė išeitis – pasiduoti ir nelaisvę rusams. Tačiau tai jų neišgelbėjo, daugelis karių žuvo, neatlaikę žiaurių belaisvių laikymo sąlygų, ir nepasiekė gimtųjų namų.

O kiek Didžiosios armijos karių sugebėjo pasitraukti? Į šį klausimą nelengva atsakyti. Tikriausiai dėl to dar bus daug diskusijų. Viena po kalbių Vilniuje caras Aleksandras I grafaitei Sofijai Tyzenhauzaitei yra taikliai pasakęs apie feldmaršalo M. Kutuzovo laimėjimus 1812 m. kare: „*Senis gali būti patenkintas, šaltis jam gerai pasitarnavo.*“¹⁴⁴

¹⁴³ Ten pat, p. 210.

¹⁴⁴ Tyzenhauzaitė, S. Reminiscencijos. Vilnius, 2022, p. 90.

Bendrai sampratai susidaryti praverstų dar keletas duomenų. 1812 m. birželio pabaigoje Nemuną perėjo 325 900 Didžiosios armijos karių, iš jų – 155 400 prancūzų ir 170 500 jų sąjungininkų, ir pergabeno 984 artilerijos pabūklus¹⁴⁵. Grįžo atgal iš Rusijos apie 64 000¹⁴⁶. Rašoma, kad Nemuną perėjo 1500 rikiuotės karių, su savimi pasiėmusių 9 patrankas, ir apie 13 000 beginklių¹⁴⁷, taip pat kad iki Nemuno nuėjo 30 000, iš jų 1814 m. namus pasiekė apie 20 000 karių¹⁴⁸. Gruodžio 18 d. Kionigsbergo oberprezidentas¹⁴⁹ rašė į Berlyną:

„Daugiausia [į Kionigsbergą] parėjo pėstute arba buvo atvežti valstiečių rogėmis be baltinių, batų, apsilikę moteriškomis suknelėmis, nušalusiomis galūnėmis 84 generolai, 106 pulkininkai, 1171 karininkas. Visi kareiviai, kurie įvairiomis kryptimis perėjo Prūsiją, buvo beginkliai.“

Praėjus trims dienoms jis vėl rašė: *„Pagal pranešimus, Kionigsberge yra 255 generolai, 699 pulkininkai, 4412 kapitonų ir leitenantų, taip pat 26 950 puskarininkų ir kareivių, tik labai išvargusių.“*¹⁵⁰

Kazokams atiteko nemažas karo grobis: 28 artilerijos pabūklai (iš jų 10 buvo išvežti į Novočerkaską, kitų likimas nežinomas), 779 dėžės (pilni komplektai) ir 1 540 vnt. (be dėžių) artilerijos sviedinių ir užtaisų, 528 dėžės ir 1 384 statinaitės su šautuvų šoviniais¹⁵¹, 100 sunkiųjų prūsų, 420 kitokių vežimų, 29 pontonų vežimai. Jie surado stambesnio kariško turto kauniečių namuose: Drageto namuose – 3 tūkst. sunkiosios kavalerijos palašų¹⁵², Eseno, Kazlausko ir Osakausko namuose – keliolika tūkstančių šautuvų (iš viso veikiančių šautuvų surinkta 21 390), sudegintoje Vytauto bažnyčioje – 30 tūkst. geros būklės šautuvų ir 30 tūkst.

¹⁴⁵ Понасенков, Е. Первая научная история войны 1812 года. Москва, 2017, с. 218.

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Михайлевский-Данилевский, А. Отечественная война. 1812–1815. С.-Петербург, 1899, с. 488.

¹⁴⁸ Делдерфилд, Р. Наполеон. Изгнание из Москвы, с. 349.

¹⁴⁹ Kionigsbergo oberprezidentas Hansas fon Auersvaldas (*von Auerswald, Hans*, 1757–1833).

¹⁵⁰ Меринг, Ф. История войн и военного искусства. Санкт-Петербург–Москва, 2000, с. 322.

¹⁵¹ Михайлевский-Данилевский, А. Отечественная война. 1812–1815, с. 488.

¹⁵² Sunkiosios kavalerijos ginklas tiesia vienašmene kertamąja-duriamąja geležte, skirtas atakos pradžioje durti, o perėjus į artimąjį mūšį – kirsti. Labai išpopuliarėjo XVIII–XIX a. (aut. past.).

vamzdžių, spynų, kurias dar buvo galima naudoti. Toks kiekis šautuvų leido apginkluoti pėstininkų korpusą. Kauno policininkas Jablonskis paslėpė nuo prancūzų sunaikinimui paruoštą milžinišką kiekį šovinių, šaudmenų ir kito karinio turto ir, norėdamas įsiteikti, viską perdavė generolui M. Platovui. Kaune rusams į nelaisvę pateko 1257 kariai, 114 karininkų, tarp jų – 6 pulkininkai¹⁵³. Kelyje tarp Vilniaus ir Kauno kazokai paėmė 4 prieš „štandartus“, iš jų 3 – dviejų saksų pėstininkų pulkų batalionų ir 1 – Frankfurto pėstininkų pulko bataliono¹⁵⁴. Generolas M. Platovas viename savo laiške užsiminė, kad Kaune mjr. Karaulovas paėmė tris „štandartus“. Iš jų vienas tikriausiai buvo 17-ojo pėstininkų pulko asistento vėliavėlė¹⁵⁵, kiti du – labai suplyšę, vienas iš jų – 11-ojo olandų husarų pulko, kurio likučiai žuvo Kaune. Tačiau vėliavos buvo rastos, bet nepaimtos mūšyje. Vėliavininkai arba kariai, kuriems buvo pavesta jas saugoti, dažniausiai jomis apsielvyniodavo po drabužiais arba jas įsidėdavo į kuprines. Jiems žuvus ar patekus į nelaisvę, vėliavos atitekdavo priešui.

Pasitraukus maršalui M. Nėjui, gruodžio 14 d. kovos mieste jau buvo nurimusios. Rusams jį užėmus, laikinai miesto komendantu buvo paskirtas Arzamasko dragūnų pulko majoras Aršukovas. Jam pirmiausia reikėjo išvalyti gatves ir kiemus nuo gausybės lavonų. Matyt, pastarąją problemą sprendė pats ir gana paprastai. Lavonų užkasimo darbams nesurinkus reikiamo kiekio miestiečių, apie 15 tūkst. lavonų kažkur netoli Vytauto bažnyčios buvo sukrauti ant užšalusio Nemuno ir paskui pakišti po ledu¹⁵⁶ (tai pasitvirtino 1981 m. autoriui atnešta visa sauja įvairių Di-

¹⁵³ Pociūnas, A. Istorija apie Prancūzijos kariuomenės persikėlimą per Nemuną ties Kaunu. Prieiga per internetą: Kasvyksta.lt/2012/06/10/kultura/istorija-apie-prancuzijos-kariuomenes-persikelima-per-nemuna-ties-kaunu/

¹⁵⁴ Андоленко, С. Знамена Великой Армии отбитые в 1812 году. Prieiga per internetą: [/reenactor.ru/ARH/PDF/Andolenko_03.pdf](http://reenactor.ru/ARH/PDF/Andolenko_03.pdf)

¹⁵⁵ XIX a. pr. Prancūzijos kariuomenėje prie dalinių vėliavų stovėjo po du asistentus iš šonų (centre – vėliavininkas), turintys spontonus, prie kurių buvo tvirtinamos trikampės vėliavėlės. Spontonas – trumpakotė ietis – buvo naudojamas kaip kovos ir ritualo ginklas. Jis turėjo daug funkcijų, bet daugiausia buvo skirtas kario laipsniui, pareigybei nurodyti, naudoti mūšyje ir atliekant rikiuotės pratimus.

¹⁵⁶ 1812 г. В Виленской губернии. Сборник Императорского Русского исторического общества, т. 128. Петербург, 1906, с. 7, 23. Prieiga per internetą: [75](http://pawet.net/library/history/bel_history/_rwar/1812/04/1812_%DO%B3._%DO%B...2017.03.23; Михайловский-Данилевский, А. Отечественная война. Описание войны 1812–1815 г. С.-Петербург, 1899, с. 498.</p></div><div data-bbox=)

džiosios armijos karių uniformų sagų, kurias rado moksleiviai dešiniajame Nemuno krante netoli Vytauto bažnyčios).

Rusams užėmus Kauną, miestą kiek apvalė, bet jo prieigų (dabar miesto teritorija) niekas netvarkė, tad iš po sniego kyšojo kraupūs karo aukų likučiai. Tikriausiai ši problema buvo išspręsta taip pat kaip ir Vilniuje. Tai vaizdžiai aprašė Viunterbergo oberleitenantas Christoforas Liudvikas fon Jelinas (*Jelin*):

„Lavonų išvežimas iš miesto buvo baisus vaizdas, tam naudojo didelius vežimus, į kuriuos juos dėdavo dar ne visai atitirpusius tomis baisiomis pozomis, kuriomis šie žmonės ir mirė. Vidury dienos juos nepridendtus vežė miesto gatvėmis. Norint sudeginti tiek lavonų, reikėjo daug malkų, todėl šios minties buvo atsisakyta... Apatinėje miesto dalyje lavonus paprastai sumetė į Viliją (Nerį), ir ledai juos nunešė toliau...“¹⁵⁷

1813 m. sausio 28 d. Rusijos kariuomenės poručikas Antonovskis išvyko iš Vilniaus į Kauną. Kelyje jis matė daug kraupių vaizdų: *„Kelias buvo nuklotas prancūzų lavonais, mes buvome priversti per juos važiuoti kaip per rąstus, nes tuo laiku prasidėjo atodrėkis, lavonai atitirpo, ir kelias iš abiejų pusių margavo įvairiomis spalvomis. Vežikas paaiškino, kad šią įvairiaspalvę keistenybę sudaro prancūzų mundurai. Greitai įsitikinome patys savo akimis: vienur iš sniego išlindusi galva, kitur – ranka, kartais – koja, taip jie gulėjo įvairiomis pozomis... Šis kraupus vaizdas persekiojo visą kelią, todėl stengėmės atitraukti žvilgsnį, bet per juos rogės nepertraukiamai šokinėjo kaip per kupstus.“¹⁵⁸*

Pagaliau tie, kuriems po visų prasidėjusios žiemos katastrofos negandų pasisekė pasiekti Lenkijos, Vokietijos, o dar geriau Prancūzijos teritorijas, galėjo per beveik keturis mėnesius „pailsėti ir atgauti jėgas“. Per šį laikotarpį imperatorius suformavo naują Prancūzijos kariuomenę. Jos pagrindą sudarė aštuoniolikmečiai ir jaunesni jaunuoliai, neturintys karinio parengimo, bet čia jiems labai padėjo tie, kurie nuo Kauno sėkmingai pasitraukė ir liko gyvi. Nušalusiomis ausimis ir nosimis, nušalusiais rankų ir kojų pirštais, bet stiprios dvasios, įgiję daug kovų patirties, tikintys savo imperatoriumi, daugelis eilinių kareivių tapo puskarininkiais, puskarininkiai – karininkais. Jie Napoleonui I labai padėjo sėkmingai kautis 1813–

¹⁵⁷ Росс, Г. С. Наполеоном в Россию. Москва, 2003, с. 183.

¹⁵⁸ Лукашевич, А. Западный пограничный регион в военно стратегических планах Российской империи (конец XVIII–1812 г.). Минск, 1988, с. 279–280.

1814 m. kovose su Prūsijos, Austrijos, Švedijos, Rusijos ir net Vokietijos žemių korpusais, kurie imperatorių išdavė. Daug karių, kuriems likimas nusišypsojo ir jie liko gyvi, buvo paskirti eiti aukštas pareigas Prancūzijos tiek politinėse institucijose, tiek kariuomenėje ir suspėjo sudalyvauti reikšminguose istoriniuose įvykiuose¹⁵⁹. Atrodo, lyg ir būtų viskas, kuriam laikui pasakojime apie 1812 metų karinius veiksmus Kaune galima dėti tašką. Tačiau būtume neteisūs, jeigu nepaliestume intriguojančio klausimo – o kur kariuomenės išdas? Kur brangenybės, kurios buvo atgabentos į Kauną ir, atrodo, liko mieste? Aiškiai atsakyti į jį dar neįmanoma, bet, nors ši tema ir buvo primiršta, vis dėlto ją derėtų aptarti.

KARIUOMENĖS KASOS IR TROFĖJINIŲ BRANGENYBIŲ LIKIMAS KAUNE

Gruodžio 10 d., spiginant 30 laipsnių šalčiui, kazokų raiteliai priartėjo prie Vilniaus Aušros vartų, bet čia susidūrė su pakrikusiais mažais prancūzų daliniais ir įsivėlė į aršias tarpusavio kautynes. Mieste esantys Didžiosios armijos išvargę ir alkani kariai svajojo bent šiek tiek atsigauti, bet vėl buvo priversti palikti miestą. Daugelis jų manė, kad įsiveržė pagrindinės rusų pajėgos, todėl visi, kurie dar galėjo eiti, šliaužti, joti, skubėjo dingti iš Vilniaus. Maršalas M. Nėjus taip pat davė nurodymą dalinių vadams kuo greičiau artilerijos parkus, sanitarinius gurguolių ir, žinoma, kasos vežimus išvežti iš miesto. Ši visa žmonių ir arklinio transporto masė metėsi link Panerių kalvų, kur vingiavo istorinis Vilniaus–Kauno traktas. Žmonės lipo, stūmė vežimus į kalvų viršų, bet čia pat šliaužė atgal. Nedaug kam pasisekė pasiekti tikslą. Divizijos generolas M. Diuma rašė: *„Labai vargome toje perėjoje, ten buvo palikta daug*

¹⁵⁹ Jie visi žygiavo per Lietuvos žemę, pavyzdžiui: Žakas Luji Randonas (*Jacques Louis Randon*, 1795–1871), maršalas, karo ministras, tarnavo III armijos korpuse, 25-ojoje pėstininkų divizijoje seržantu; Dode de la Bruneras (*Guillaure, Dode de la Brunerie*, 1775–1851) tarnavo III armijos korpuse, brigados generolas, 1840 m. Paryžiaus vyriausiasis fortifikacijos direktorius, 1847 m. Prancūzijos maršalas; Espritas Viktoras Elizabetas Bonifacas de Castelianas (*Esprit, Victor Elizabet Boniface de Castelliane*, 1788–1862), 1812 m. kapitonas, vėliau – Prancūzijos maršalas; Dezideras Adomas Chlapovskis (*Chłapowski, Dezydery Adam*, 1788–1879) tarnavo lenkų V pėstininkų korpuse, eskadrono vadas, tapo divizijos generolu, buvo vienas 1831 m. sukilimo Lietuvoje vadų.

vežimų, kuriuos reikėjo nustumti į pakele, kad būtų galima praeiti... kareiviai įniko plėšti...“¹⁶⁰ Retas turėjo daugiau kantrybės, o juk reikėjo tik paėjėti į šoną, apeiti kalvą ir tikslas būtų pasiektas. Tarp susigrūdusių vežimų stovėjo kasos vežimai, į juos atkreipė dėmesį maršalas M. Nėjus ir ėmėsi įgyvendinti racionalų sprendimą, kad išdas neatitektų priešui. Jis įsakė atidaryti statines su pinigais ir leido kariams pasiimti monetų tiek, kiek sugebės. Kariai puolė prie statinių. Jie monetas graibstė ir grūdo, kur galėjo ir kiek galėjo, ir net nepastebėjo, kaip tarp jų atsirado kazokų. Nelabai prireikė ginklų, nes prasidėjo kumsčiavimasis ir muštynės.

Tą patį rašė pirmasis imperatoriaus adjutantas divizijos generolas Ž. Rapas¹⁶¹: „*Greitai pasiekėme tą pražūtingą kalvą, kur likimo valiai paliktas buvo visas iki tol išsaugotas armijos turtas. Užvažiuoti buvo neįmanoma, arkliai veltui kapanojosi, mes juos tempėme, raginome, bet įkalnė tokia stati ir slidi, kad teko atsisakyti vilties ją užvažiuoti.*“¹⁶²

Kiti liudininkai taip pat užsimena apie įstrigusią kariuomenės kasą, vežimus su įvairiais trofėjais iš Maskvos. Šiems vežimams-furgonams sustojus, kariai pradėjo laužyti kasos statines ir dėžes, kuriose buvo 5 milijonai frankų. Didelę dalį sudarė sidabrinės ekiu monetos, kurių turėjo prisiplėšę kareiviai, o turėdami didelį kiekį, kiekvienas stengėsi jas išsikeisti ir piniigus sustambinti. Už 60 frankų sidabru prašė 1 Lui (20 frankų – napoleonadoras – auksinė moneta, sverianti 6,5 g)¹⁶³. Už degtinės stiklinę davė 10 ekiu (50 frankų)¹⁶⁴, o už kelis auksinius daiktus siūlė statinaitę pinigų. Vienas belgų karys rašė: „*Aš galėjau turėti maišą aukso, kuriame buvo 50 000 napoleonodorų, bet jis pasirodė labai jau sunkus, tad pasitenkinau paėmęs kelias monetas ir įsidėjęs į savo pantalonus* (kelnes – aut. past.).“¹⁶⁵

Čia taip pat, be furgonų su kasa, buvo paimta rusų vėliavų, maršalų stalo indų ir kito turto¹⁶⁶. Didelę dalį jo sudarė vadinamieji Maskvos

¹⁶⁰ Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje, p. 140.

¹⁶¹ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas, pirmasis imperatoriaus adjutantas Žanas Rapas (*Rapp, Jean*, 1773–1821).

¹⁶² Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje, p. 172.

¹⁶³ Luidoras (auksinis Lui) – Prancūzijos auksinė moneta, 917 praba, 6,751 g (aut. past.).

¹⁶⁴ Ekiu – to laikotarpio Prancūzijos sidabrinė moneta (aut. past.).

¹⁶⁵ Наполеон в России. Книга вторая, с. 434.

¹⁶⁶ Ten pat.

trofėjai, daugiausia Maskvos kremliaus Ėmimo į dangų (Uspenskio) ir Arkangelo Mykolo katedrų (taip pat nuo šalia stovėjusios Ivano Rūsčiojo varpinės nuplėštas kryžius) indai, siuvinėti auksu, sidabru, puošti brangakmeniais rūbai, bizantiškojo pasaulio krikščionių relikvijos (dalis kryžiaus, ant kurio buvo nukryžiuotas Kristus, Švenčiausiosios Marijos Jeruzalės ikona, padengta auksu, o karūna – briliantais, Arkangelo Mykolo skrynja). Požemiuose buvo apiplėšti carų, didžiųjų kunigaikščių ir jų šeimos narių palaikai¹⁶⁷. Daugelis šių vertybių buvo perlydytos į brangiųjų metalų luitus, taip susidarė 5 t sidabro ir 300 kg aukso.

Iš kremliaus teritorijoje esančių Ginklų rūmų buvo paimta daug brangių šarvų, ginklų ir vėliavų¹⁶⁸. Jos buvo išvežtos sudėtos į kelias dėžes: vienoje buvo 87, kitoje – 60, iš viso 147 įvairių laikotarpių gražiausios ir geriausiai išsilaikiusios Osmanų, Rusijos ir Abiejų Tautų Respublikos kovinės vėliavos¹⁶⁹. Tikriausiai imperatorius Napoleonas norėjo papildyti savo trofėjų ekspoziciją egzemplioriais, kurių neturėjo¹⁷⁰. Belgijos kareivis ir kiti kariškiai šias vėliavas ir pamatė, bet jos jiems įspūdžio nepadarė¹⁷¹. Daugelis rusų ir gudų mokslininkų, lobių ieškotojų, organizuojančių panašių brangenybių paieškas, teigia, kad jos toliau nei Berezinos upė nebuvo išgabentos. Jų greičiausiai reikėtų ieškoti šioje upėje arba šalia esančiuose ežeruose, kur buvo nuskandintos. Bet tai – didelė klaida, nes liudininkai atsiminimuose teigia visai ką kita. Daugiau kaip 2 mln. fran-

¹⁶⁷ Didžiosios armijos kariai įžengiant į Maskvą, plėšimuose jau dalyvavo didelė dalis rusų dezertyrų, miesto varguomenės, o priešui palikus sudegusią senąją sostinę, kremlių, tie patys ir toliau plėšikavo. Senoji Maskva daugiau nukentėjo nuo pačių rusų, negu nuo Didžiosios armijos (aut. past.).

¹⁶⁸ Трофей Наполеона: в чьих руках код доступа? Priega per internetą: <https://www.sb.by/articles/trofei-napoleona-v-chikh-rukakh-kod-dostupa.html>

¹⁶⁹ Грущо, И. Знамена русской армии – трофеи наполеоновских войск в военной кампании 1812 года. Priega per internetą: borodino.ru/wp-content/uploads/2021/12/23-Grutso.pdf

¹⁷⁰ Ten pat. Aprašomų vertybių vertė sunkiai suvokiama, bet jos rusų nebuvo iš miesto evakuotos, o susidomėjusių jomis buvo daug. Iš Maskvos pasitraukus Rusijos kariuomenei ir turtingiems jos gyventojams, prasidėjo chaosas ir įsivyravo betvarkė, kuri privėdė prie to, kad iš kremliaus Ginklų rūmų dingo arba sudegė 337 Rusijos ir 526 kitų valstybių vėliavos, 287 Rusijos kariuomenės „štandartai“, 881 rusų karinis ženklas (tarp jų kornetų, vėlukų), 14 Osmanų imperijos būnčukų ir buožių, 95 karininkų ženklai.

¹⁷¹ Beje, tarp šių vėliavų turėjo būti ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės vėliavų (aut. past.).

kų pasisėkė nuvežti iki Kauno.

Ties Paneriais net viename vežimų gulėjo nuo Maskvos kremliuje prie katedrų stovėjusios Ivano Rūsčiojo varpinės stogo nesėkmingai nukeltas ir dėl to sulūžęs, stora sidabro skarda apkaltas ir paauszuotas kryžius. Šis kryžius buvo labai svarbus rusams tikriausiai dėl atsisakymo sudaryti taiką. Napoleonas I keršijo Aleksandrui I, jis nurodė savo žmonėms išvežti ir šį relikvą. Imperatoriaus gvardijos seržantas Burgonė (*Bourgogne*) užsiminė, kad jo būta 30 pėdų (apie 10 m) aukščio¹⁷². Didžiosios armijos puskarininkis¹⁷³ taip pat praeidamas matė paliktus furgonus su karo trofėjais, tarp jų gulėjo ir šis kryžius¹⁷⁴. Jo likimu asmeniškai domėjosi pats caras. Feldmaršalui M. Kutuzovui, kuris tuo metu jau buvo Vilniuje, jis parašė laišką, kuriame klausinėjo apie kryžių, bet gudrusis feldmaršalas atrašė, kad nei apie kryžių girdėjo, nei jo matė. Ar jis sakė tiesą, dabar negalima patvirtinti.

Be vežimų, furgonų su turtais, buvo tūkstančiai kitų arklių traukiamų priemonių, prikautų vertingų gėrybių ir brangenybių, kurios priklausė maršalams, generolams, korpusų štabų karininkams. Dalį jų jie prarado dar iki Berezinos, dalį – ties Paneriais. Vienaip ar kitaip, didelė dalis vežimų, furgonų su turtais ir kariuomenės kasa įveikė Vilniaus kalvas ir pajudėjo link Kauno. Gruodžio 11 d. vėlai vakare į Kauną pro Vilniaus vartus įvažiavo kariuomenės kasos furgonas, kuriame buvo kelios statinaitės, prigrūstos pinigų, taip pat skrynios ir maišai. Jį saugojo prancūzų ir Valdeko (Vokietija) kunigaikštystės karių būrys. Ši nedidelė kolona įvažiavo į miestą ir pasiekė Turgaus aikštę, kurios centre stovėjo miesto rotušė¹⁷⁵. Tas keletą statinių su pinigais, skrynias ir maišus (nerašoma, kas juose buvo) iškrovė. Krovinį iš karto apsupo grenadierų sargyba. Bet kariui iš Detmoldo pasisėkė vieną statinaitę nuridenti į šoną, tačiau sargyboje stovintis prancūzas karys laiku pastebėjo bėglį ir įsakė jį grąžinti į vietą¹⁷⁶. O kareiviui iš Biukenburgo pavyko prisigrūsti pinigų į milinę ir

¹⁷² Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai, p. 63.

¹⁷³ Prancūzijos Didžiosios armijos 26-osios pėstininkų divizijos Badeno pulko feldfebelis Šteinmiuleris.

¹⁷⁴ Наполеон в России. Книга вторая, с. 432.

¹⁷⁵ Kleßmann, E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814, p. 199–200.

¹⁷⁶ Ten pat.

pabėgti iš aikštės. Sargyba vijosi, net šaudė, bet jis sėkmingai paspruko ir vėliau pasiekė namus¹⁷⁷.

Nežinoma, kodėl šį furgoną iškrovė ir kur šis turtas dingo (aut. past.), bet iškrautų konteinerių galėjo būti ir daugiau, ypač kazokams persikėlus per Nemuną į Aleksotą¹⁷⁸. Gruodžio 12 d. dar vienas kasos furgonas pasiekė Kauną, bet buvo paliktas likimo valiai prie Vilniaus vartų. Beje, kas turėjo jėgų judėti, galėjo pasipelnyti ir iš mirusių karių, kurie prisigėrė, atsigulė Turgaus aikštėje ir daugiau neatsikėlė, o juk daugelis jų turėjo prisiplėšę pinigų, laikrodžių, net brangenybių. Tad kas nesugebėjo praturtėti iki Kauno, galėjo tai padaryti šiame mieste – prisirinkti brangių daiktų ir tapti netgi labai turtingu žmogumi. Kiek vėliau dar buvo atgabenta kariuomenės kasos statinaičių.

Gruodžio 13 d. vienai Aleksoto reduto kuopai buvo įsakyta padėti užvežti kasos furgonus ant kalno. Seržanto Riotekeno (*Röttken*), eilinių Pele (*Pehle*), Brinkmano (*Brincmann*), Zeigerio (*Seiger*), Feito (*Veit*) ir kitų karių ilgai raginti nereikėjo. Sustirę nuo šalčio, jie greitai nusileido ir stvėrė vežimą: vieni įsikibo į ratų stipinus, kiti įsirėmė į šonus ir šiaip taip užstūmė jį ant kalno. Greitai įkinkė arklius, ir furgonas Gumbinės keliu nuvažiavo link Skriaudžių. Po to dar keli furgonai buvo užstumti ant kalno. Tačiau artinosi kazokai, o apačioje prie Nemuno (dabar Aleksotas, H. ir O. Minkovskių g.) stovėjo dar ne vienas vežimas¹⁷⁹. Tačiau pro šalį einantys prancūzų kariai greitai aplipo vežimus, pradėjo daužyti statinių dangčius ir kartu su maišais mėtė nuo furgonų. Gvardijos artilerijos karininkas rašė, kad tik perėjus į Nemuno kairįjį krantą jis atsimušė į keletą stovinčių furgonų su auksu, kuriuos paliko apsauginiai. Kariai čia pat daužė statines, saujomis sėmė auksą ir sidabrą¹⁸⁰. Kiekvienas stengėsi kažką nugvelbti ir net nepastebėjo, kaip artinasi kazokai (tuo

¹⁷⁷ Ten pat.

¹⁷⁸ 20 a. 7-ajame dešimtmetyje laikraščio „Kauno tiesa“ vieno numerio paskutiniame puslapyje buvo išspausdintas didelis straipsnis apie 1812 m. Didžiosios armijos Kaune paslėptus turtus. Keletas Prancūzijos piliečių siūlė organizuoti galimai čia paliktų turtų paieškas, juo labiau kad turėjo planą, kuriame buvo pažymėta vieta, kur šie turtai paslėpti. Prancūzai siūlė dalį rastų lobių perduoti miestui, kitą – pasilikti sau. Tačiau tikriausiai šia tema susidomėjo sovietinis saugumas, ir viskas nutilo (aut. past.).

¹⁷⁹ Kleßmann E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814, p. 204.

¹⁸⁰ Наполеон в России. Книга вторая, с. 440.

metu, kai kazokai perėjo užšalusį Nemuną ir atakavo dviem kryptimis – aut. past.). Vienos kazokų grupės raiteliai užpuolė beplėšiančius kasos furgonus prancūzus, šie metėsi link kalno ir stengėsi keturiomis užropoti ant šlaito. Kitos kazokų grupės raiteliai, nepavykus užimti Aleksoto reduto, nenusiminė ir užpuolė jau užkeltus kelis kasos furgonus. Užvirė aršios kautynės. Prisiplėšę prancūzai, nors ir praradę jėgas, jokių būdu nenorėjo skirtis su „išsigytu“ turtu, bet kazokai jų nepasigailėjo, tad atimtos vertybės atiteko naujiems savininkams. Tačiau Didžiosios armijos kariai, nors išvargę ir sušalę, su savo grobiu net negalvojo skirtis, nesiruošė lengvai atiduoti ir gyvybės, todėl atkakliai ropštėsi ant slidžių šlaitų. Deja, net iš tų, kuriems pavyko užlipti ant kalno, nedaug kam pasisekė prasiveržti pro kelią kirtusias ir jų laukiančias kazokų grupes. Lipės bataliono pavieniams kariams pavyko nugvelbti maišų su 5 frankų monetomis ir krontaleriais (sidabrinės monetos, naudotos Vokietijos valstybėse), o seržantas Krugmaieris iš Berlebeko, eiliniai Arenas (*Ahrens*) iš Freismiseno, Hofmanas (*Hoffman*) iš Lipės jų daug susirinko ir sėkmingai išsinešė su savimi¹⁸¹. Jau minėti kariai Riotekenas, Pele, Zeigeris ir Feitas, kurie lydėjo savo pačių užkeltą kasos furgoną, kažkur kelyje nuo Garliavos link Veiverių buvo užpulti prancūzų. Šie apiplėšė furgoną, bet užteko ir tiems keturiems Lipės bataliono kariams, kurie pasisavino statinaitę su 100 tūkst. auksinių napoleondorų (20 frankų auksinė moneta) ir tarpusavyje pasidalijo¹⁸². Teigiama, kad Kaune prancūzai paliko apie 20 milijonų frankų kasos dalį¹⁸³. Tačiau niekas nemini, koks likimas priplėštų brangenybių, kurios buvo supakuotos ir sukrautos Rotušės aikštėje. Neteko skaityti aprašymų, užuominų, kur dingo turtai, pasiekę Kauną.

¹⁸¹ Kleßmann E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814, p. 205–206.

¹⁸² Ten pat, p. 207.

¹⁸³ Ten pat.

IŠVADOS

Paskutinės Didžiosios armijos ariergardų kautynės Kaune buvo imperatoriaus Napoleono I vilties kautynės. Jis tikėjosi ties Kaunu sustabdyti artėjančių Rusijos karinių dalinių veržimąsi į Varšuvos kunigaikštystę – kad jo kariai neleis priešui persikelti per Nemuną, tačiau šią viltį teko užgniaužti. Įvykiai rodė, kad reikia ruoštis naujai 1813 m. kampanijai, nes kazokų ir pavieniai rusų avangardiniai daliniai, dalyvaujantys persekiojime, trumpam sutriko, nežinojo, kaip elgtis – besitraukiančiuosius ir toliau persekioti ar sustoti, bet tai truko tik kelias dienas, po to jie sėkmingai įsiveržė į Varšuvos kunigaikštystę ir Prūsijos karalystę.

Kauno ariergardų kautynėse daugiausia dalyvavo Rusijos kariuomenės kavalerijos generolo M. Platovo vadovaujami nereguliariosios kavalerijos kazokų pulkai. Atsitraukimo etape nuo Vilniaus iki Kauno didesnių susidūrimų nebuvo, nes Rusijos kariuomenė, sekama paskui besitraukiančią Didžiąją armiją, taip pat patyrė daug nuostolių. Suformuoti kazokų pulkai įrodė savo reikalingumą. Ant smulkaus sudėjimo, bet išstvermingų žirgų kazokai, geri raiteliai, neblogai vykdė nereguliariosios kavalerijos ir partizanines reidų užduotis. Jie geriausiai iš visų Rusijos imperijos tautybių karių buvo prisitaikę prie atšiaurių gamtinių sąlygų, todėl Rusijos kariuomenės štabas sėkmingai juos panaudojo. Reikėtų neatmesti ir jų paskatos kovoti – gobšumo, nes besitraukiantieji turėjo nemažai brangių daiktų ir pinigų, ir tai persekiotojus skatino veikti energingiau.

Kauno mieste, jo prieigose, prie tiltų buvo gerai įrengtų gynybinių įtvirtinimų, o juose stovėjo nauji artilerijos pabūklai. Įgulą sudarančių dalių kariai buvo sotūs, tačiau nenuiteikti kovoti! Jie negalėjo patikėti, kad kazokų jojos jau prie Karmelitų vienuolyno (dabar miesto centras – aut. past.), ir artėjant susišaudymams prie miesto sienos ir Vilniaus vartų, pasidavė panikai – paliko savo pozicijas. Tačiau viskas pasikeitė pasirodžius Prancūzijos maršalui M. Nėjui. Jam, traukiantis nuo Maskvos, per 46 dienas imperatoriaus pavedimu teko suformuoti net keturis ariergardus, kad galėtų pridengti Didžiosios armijos atsitraukimą. Nors ariergardų kautynėse ir prarado savo dalinius, kuriuos dažniausiai sudarė įvairių atsilikusių pulkų, divizijų, iš kurių po mūšių kartais buvo likęs tik būrys, o neretai vos keletas karių, likučiai, imperatoriaus užduotis jis įvykdė nepriekaištingai. Žuvusių ariergardo karių dėka Didžioji armija sėkmingai traukėsi ir išvengė sunaikinimo. Kaip visada, likęs vienas su

keliais adjutantais priešo nepalaužtas maršalas M. Nėjus Kaune vėl formavo naują (penktąjį) ariergardą, o jį suformavęs vykdė tolesnę Napoleono I pavestą užduotį, nors tai atlikti imperatorius buvo pavedęs maršalui J. Miuratui. Bet Neapolio karaliui labiau rūpėjo savo valdų apsauga, o ne Kauno gynyba, todėl jis nusikratė atsakomybės dėl tolesnės miesto gynybos organizavimo ir ją perdavė maršalui M. Nėjui. Jam buvo nurodyta pasistengti išsaugoti miestą ir Nemuno kairiąjį krantą ties Aleksotu, kur planuota įkurti žiemos stovyklą, kurioje turėjo susirinkti dalinių likučiai, juos papildyti naujais kariais, o atėjus pavasariui toliau tęsti karo veiksmus. Tai leido daryti sukauptos didelės maisto, gėrimų, ginkluotės, parako, uniformų ir kito karinio turto atsargos. Maršalas M. Nėjus sugebėjo ne tik sulaikyti dalį bėgančių įgulos ir šiaip atsilikusių karių, bet ir operatyviai suformavo ariergardo vienetą, organizavo gynybą taip, kad į ją atsimušę kazokų atakos, ir nors trumpai išlaikė miestą, kol jį paliko tie, kurie nenorėjo patekti priešui į nelaisvę.

Po pirmųjų atakų priešas puolė dviem kryptimis. Jo kazokų jojos, toliau puldamos pirmąją kryptimi, stengėsi pro Vilniaus vartus prasiveržti į miestą. Tuo metu kita kazokų joja, persikėlusį per užšalusį Nemuną į kairiąjį krantą, surengė vienas kautynes prie upės kranto, kitas – ant jo šlaitų, kur buvo įrengtas Aleksoto redutas. Dieną ariergardai tai tirpo, tai vėl pasipildydavo kariais, bet tai jau buvo ne tie kariai, su kuriais imperatorius ir jo maršalai darė stebuklus. Atėjus vakarui, kazokams užėmus Vilijampolę, maršalas suprato, kad toliau gintis ir išlaikyti Kauną neįmanoma ir laikas trauktis iš miesto.

Spontaniškai organizuota miesto gynyba leido šiems nusilpusiems kariams, kurie dar sugebėjo prisiversti ir pereiti tiltą per Nemuną, kurie nesusigundė imperatoriaus turtų vilionėmis, nesidavė paimami į nelaisvę, save laikyti didvyriais. Nors daugelis nušalo nosis, ausis, pirštus, bet pasiekė Prūsiją. Trumpai pailsėję ir atgavę jėgas, apie 30 tūkst. karių, iš kurių daug kam buvo suteikti aukštesni laipsniai ir skirtos aukštesnės pareigos, padėjo imperatoriui sustiprinti pulkus ir suformuoti naujas divizijas. Šie kariai tapo kariuomenės stuburu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai:

De Segur, Filippė-Paul. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 metais, t. II, 2012.

Napoleono armijos seržanto Burgonės atsiminimai. Vilnius, 2002.

Oginskis, M. Atsiminimai. Vienuoliktoji knyga, t. 4. Vilnius, 2010.

Tyzenhauzaitė S. Reminiscencijos. Vilnius, 2022.

Акты и документы архива Виленского, Ковенского и Гродненского генераль-губернаторского управления относящиеся к истории 1812–1813 г. г., ч. 1. Вильна, 1912.

1812 г. В Виленской губернии. Сборник Императорского Русского исторического общества. Т. 128. Петербург, 1906. Prieiga per internetą: [http://pavet.net/library/history/bel/history/rwar/1812/04/1812%DO%B3.%DO%B...2017 03 23](http://pavet.net/library/history/bel/history/rwar/1812/04/1812%DO%B3.%DO%B...)

Коленкур, К. Мемуары. Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991.

Левенштерн, В. Русская старина. Каунас, 2015.

Лоссберг, Ф. Письма вестфальского штаб-офицера. Москва, 2003.

Марбо, М. Мемуары генерала де Марбо. Москва, 2005.

Меринг, Ф. История войн и военного искусства. Санкт-Петербург–Москва, 2000.

Михайлевский-Данилевский, А. Отечественная война 1812–1815. С. Петербург, 1899.

Наполеон в России глазами иностранцев. Книга вторая. Москва, 2004.

Росс, Г. С Наполеоном в Россию. Москва, 2003.

Literatūra:

Dubarry, D. Prancūzų karininko pašnekesiai su Lietuvos istorija. Klaipėda, 2011.

Dundulis, B. Napoléon et la Lituanie en 1812. Paris, Alcan, 1940.

Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais. 1807–1812. Vilnius, 1981.

Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje (Prancūzų prisiminimai). Vil-

nius, 2011.

Kleßman, E. Unter Napoleons Fahnen: Erinnerungen lippischer Soldaten aus den Feldzügen 1809–1814. 1991.

Kukiel, M. Wojna 1812 roku, t. 2. Krakow, 1937.

Nawrot, D. Litwa i Napoleon w 1812 roku. Katowice, 2008.

Pociūnas, A. 1812 m. Prancūzijos kariuomenės katastrofa Kaune. *Kauno diena*, 1998, sausio 7.

Pociūnas, A. Istorija apie Prancūzijos kariuomenės persikėlimą per Nemuną ties Kaunu. Prieiga per internetą: Kaunas. Kasvyksta. lt.2012/06/10/kultura/ istorija- apie-prancūzijos – kariuomenės – persikėlima- per- nemuna- ties – kaunu/

Pugačiauskas, V. 1812 metų Rusijos ir Prancūzijos karas. *Kauno istorijos metraštis*, 2011, Nr. 11, p. 240–250.

Shmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*. Kaunas, 1937, t. 32, Nr. 6, p. 683–692.

Андоленко, С. Знамёна Великой Армии отбитые в 1812 году. Prieiga per internetą:reenactor.ru?ARH/PDF?Andolenko_03.pdf

Богрова, Е. Народная война и отступление французов. Москва, 1912.

Гуковский, К. Город Ковна. Ковна, 1904.

Делдерфилд, Р. Наполеон. Изгнание из Москвы. Москва, 2002.

Жучков, К. Дело генерала Луазона: к вопросу о состоянии французской армии в декабре 1812 г.

Панченко, А. От „несчастливой войны“ к освобождению от наполеоновского господства. Восточная Пруссия в 1806–1813. Калининград, 2007.

Понасенков, Е. Первая научная история войны 1812 года. Москва, 2017.

Сапожников, А. Экспедиция против Макдональда: Донские казачье полки в армии Витгенштейна в декабре 1812 г. *Военная история России XIX–XX веков*. Материалы XI международной конференции. СПб, 2018.

Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва–Санкт Петербург, 2012.

Įteikta 1924 m. kovo 21 d.

MILITARY EPISODES OF 1812 IN KAUNAS. THE LAST REARGUARD ACTION OF THE FRANCO-RUSSIAN WAR IN KAUNAS IN DECEMBER 1812.

PART II

Arvydas POCIŪNAS
Vytautas the Great War Museum

On 24 June 1812, the so-called central or middle army of the French Emperor Napoleon (the main body of Napoleon's Grande Armée) crossed the Nemunas and Neris rivers. This was the beginning of the Second Polish War (or the Franco-Russian War of 1812). The successful start of these grandiose historical events, including the fording of the two rivers at Kaunas, has been described by many of the participants in the events. The emperor's adjutant, General Philippe-Paul de Ségur, described the crossing of the Nemunas very aptly when he wrote: "These were the same depressions from which three long columns of dragoons and cuirassiers marched out, under the hot sunlight, like rivers of smouldering iron and bronze. Unfortunately, everything is gone - the people, the arms, the flags, the horses, even the sun and the river marking the border of the state, which they crossed full of enthusiasm and hope." He also described how natural cataclysms, famines, and battles, in the true sense of the word, were followed by catastrophes. Those remnants, including the said general, had to return to the same city, Kaunas, and cross the Nemunas. He wrote of those sad moments as follows: "The Nemunas was now just a mass of frost-bound icebergs...they now saw them coming out of those pale wastes of ice...with their heads down, their eyes frozen, their deadly pale faces and frost on their long beards...their eyes were filled with tears and their cries of pain could be heard."

The article presented in this part of the "Military Episodes of 1812 in Kaunas", namely, Part II "The Last Rearguard Action of the Franco-Russian War in Kaunas, December 1812", is not about the grandiose battles, the great infantry and cavalry attacks or the effects of concentrated artillery strikes led by the emperor. Perhaps that is why, at least until now,

there are practically no specific descriptions of the Kaunas rear-guard battles. However, even one day's fighting made it possible to appreciate the brilliant military and organisational talent of one man, Marshal Neus, and to appreciate the remaining soldiers of the Grand Army who fulfilled their oath of office and stood by the Marshal, rifle in hand. The struggle of that one marshal and a small rearguard made it possible for those who had at least a little rest in Kaunas and found the strength to cross the Nemunas, and although many of them had frostbite on their ears, noses and fingers, they still managed to reach Prussia. Finally, having regained some strength, most of the 30, 000 rejoined the ranks, a significant number of whom were promoted in rank and assigned to higher posts. This greatly strengthened the corps, forming new and rebuilding thinned-out divisions. These soldiers became a great pillar in maintaining military discipline and fighting spirit in them, and at the same time became the backbone of the army. With their great military experience, they were an example to the young men of the renewed army and, above all, they believed in the genius of Napoleon I, and at the same time they made the young men believe in it.